

SALM
DE
LECTURA

1991

Luceafărul

Săptămânal editat de Uniunea Scriitorilor din România

Serie nouă • microneu 9 Ianuarie 1991 2(50)

Cu hohot înainte?!

„Curat murdar“ este fără îndoială, cel mai vestit oximoron al limbii române, dar nu e, totuși, oximoronul absolut, așa cum am fi tentați să credem luându-ne după expresia lui altădată. O atare supremație e revendicată de cel puțin două din numeroasele noastre omonime, de două cuvinte simple și banale care prezintă însă ciudata particularitate de a conține în același corp sonor două semnificații, nu diverse ca orice omonim, ci totalmente contrarii. Unul este **înainte**, însemnând și „în față“ (în spațiu) și „în spate“ (în timp). Celălalt ar fi **hohot**, deopotrivă „râs“ și de „plîns“. Cel dintîi ne vine din latină, al doilea e slav, iar amîndouă au încărcătură ontologică și prezumă un întreg destin istoric. Încă de la Bogdan și Basarab, de nu chiar de mai devreme, istoria noastră a fost una de mersul înainte cu privirea înapoi, serioasă sau nostalgică, deseori cu o tendință ce declina treptat în nostalgie, tot timpul și în tot locul dînd din rîs în plîns și viceversa, de cele mai multe ori în varianta contrară de risu-plînsu. În vremurile mai noi, inepuizabila noastră energie întru deriziune — cred că avem autoironia în singe! — a dat naștere și unei formule a cărei acuitate semantică face inutil orice comentariu: mergem **înainte** că tot **înainte** era mai bine. De unde ne vine această ireprezibilă neîncredere în viitor față de ceea ce are trecutul, oricît de nefericit, ne așare ca preferabil, e greu de spus; s-ar putea ca noi să avem, peste toate, o reacție de respingere la prezent, indiferent cum ar fi acesta, așa cum anumite organisme resping orice grefă. S-ar putea, dar să nu uităm că nici nu prea știm să ne lămurim prezentul, cu cît mai mult cu cît el, prezentul, e făcut în cazul nostru, din nostalgia pentru trecut și neîncrederea în viitor. Sigur că, învăluit în nostalgie, adevărul despre trecut devine o minciună, sigur că, învăluit în neîncredere, adevărul posibil despre viitor devine la rîndu-i o minciună virtuală. Aceeași nostalgie se poate face euforici pînă la ris, aceeași neîncredere ne poate dispera pînă la plîns. Și astfel, hohotul e gata. Dacă trecutul și viitorul îngheață grație reciprocel revocări a sensurilor lui **înainte**, prezentul e o înghețare în **hohot**. Cîtă vreme nu vom ști nu doar să numim adevărul ci să-l și eliberăm de învăluitoare efective, ne va fi cumplit de greu să ne mișcăm de-adevăratelea și nu vom trăi decât cu iluzia mișcării, cum și un călător într-un tren care stă, trăiește aceeași iluzie cînd un alt tren trece pe lângă el. Ne-am obișnuit să pășim cu **hohot înainte** și avem nevoie de un leac pentru a ne vindeca de o obișnuință. Exorcismul din decembrie 1989 ar fi putut fi. De ce n-a și fost? Numai Dumnezeu știe! Numai!

Număr ilustrat cu reproduceri după lucrări de UTRILLO

9148/06

Metanie

„Nu mori de virsta, ci de epoca ta“
César Vallejo

Te mai tulbură-amintirea
bravului copil cuminte
cufundat în cărți, prin poduri ?
N-are a face : Înainte.

Miini-bunice, de rugină,
apucat-au să te-alinte.
Le dezgropi azi, după datini ?
N-are a face : Înainte.

Sub platanii-Academiei
te-au intimpinat cu flinte
cei chemați doar să-i sădească.
N-are a face : Înainte.

Iar acum strigi Universul
pre numele-i mic. El tace
și-impresur se lasă frigul.
Înainte : n-are a face.

Mihai Cantuniaru

9148/06

MIRCEA ELIADE

Amul — profesorul

— dialog cu IRINA ELIADE —

stimulantă sănătoasă". Recunosc în această riguroasă descriere a lui Cioran unele din simptomele maladiei de care aveam să mă molipsească și eu... Cum spuneam, m-am resemnat să-i citesc articolele. Le comentam cu inflăcărare, a doua zi, în recreație, când mă întâlneam cu cele două prietene ale mele sub salcîm. În vremea aceea, n-am mai fost trei, ci doi. O internă din cursul inferior, o fetiță grațioasă ca o felină, se alăturase pe nesimțite grupului nostru. Nu ne deranja... Se mulțumea să ne asculte și să dea aprobator din cap. Într-o bună zi, la sfîrșitul reuniunii literare din recreația mare, fetița a deschis și ea gura pentru a rosti o frază echivalentă pentru mine cu celebrele cuvinte „Sesame deschide-te!", și anume: „Mama și soțul ei, Mircea Eliade, vă roagă să veniți la noi, simbătă după-amiază... O priveam uluită, zicîndu-mi că dacă există și o artă a tăcerii, fetița aceea ar lua premiul întâi la toate concursurile... Mă lăsase, ne lăsase să vorbim luni în șir despre Mircea Eliade fără să scoată o vorbă!

Am urcat în ziua respectivă treptele celor trei etaje ale micului bloc din strada Dinicu Golescu, cu acel sentiment de irealitate care, uneori, ține loc de curaj. Aici aș vrea să fac o mică paranteză: Mircea și Nina Eliade n-au stat decît cîteva luni acolo, în strada Golescu. În primăvara anului 1935 s-au mutat în strada Paladi, unde au rămas pînă la plecarea în Anglia. Știu exact cînd: în ajunul Bobotezei din 1945. Deci între 1935—1940 au locuit în strada Paladi, am și fotografii făcute în curtea blocului (este strada care pornește de la Foișorul de Foc către liceul Dimitrie Cantemir, azi Bulevardul Dacia). Poate mergem odată acolo, să recunoaștem locul. E ultima lui locuință, din țară. Ar fi cazul să se pună acolo o plăcuță comemorativă, nu-i așa?

— Ați rămas la etajul trei, în fața ușii.
— Am sunat. În vestibul am fost întâmpinată de eleganta doamnă Eliade care mi-a urat bun venit în casa lor. În timp ce-mi agățam paradesul în cuier s-a apropiat un domn, nici frumos, nici urît, nici tînăr, nici bătrîn... „A sosit Irina" a spus doamna Eliade „Domnișoara care mi-a citit de trei ori India" a spus Mircea Eliade privind-mă prin lentilele foarte groase ale ochelarilor cu ramă de baga și, nedîndu-mi răgaz să răspund, m-a întrebat „Îți plac cărțile exotice?" „India nu e o carte exotică!" am strigat și am mai bliguit ceva ca să repar gafă. „Mă bucur că mi-ai răspuns așa" a spus Mircea Eliade și m-a invitat să intru în biroul lui. Nu mă așteptasem să fie atîta lume! M-am așezat pe un scaun încercînd să ocup cît mai puțin loc. Era prima oară cînd participam nu ca „tolerată" ci ca invitată la o reuniune de oameni maturi.

— Era o locuință sumptuoasă?
— O casă simplă. Toate au fost așa. Pentru Mircea — degeaba vorbește el de

casă, de Mandala, de prag, casa a însemnat întotdeauna un pat într-un colț oarecare, o masă de scris, pereți tixiți de cărți. Dacă găsiți o fotografie a lui Mircea în care să nu fie în fundal o carte — eu vă dau un premiu. (Mircea a fost bolnav, foarte grav bolnav înainte de a muri și această stare foarte proastă a urmat imediat incendiului care i-a distrus biblioteca de la Chicago). Nu cred că Mircea observa dacă erau flori pe masă, dacă se schimba un covor: era complet insensibil la decor. Eu nu. Și ca atare pot să vă descriu foarte exact casa din strada Paladi. Era un apartament compus din două camere. Era agreabil fiindcă era foarte luminos. Ferestrele dădeau spre o grădină și deci era ferit de zgomotul străzii. Dormitorul era ca toate dormitoarele de atunci: mobilă tip, după stilul vremii, un început de cubism — un pat-divan, un dulap și-un fotoliu. Din acest dormitor se intra într-o odaie mai spațioasă în care exista un birou, un fotoliu în fața biroului, cîteva scaune de tot felul iar toți pereții tapisați cu cărți pînă în tavan. (Mircea avea o scăriță pe care o tot muta). Ce era frumos, și asta trebuie să spun, că Mircea împrumuta cărți. Cu mine a avut noroc. Le aduceam înapoi. Cu alții, nu... Dovadă, așfișul atîrnat în mansarda din strada Melodie, casa copilăriei și adolescenței lui Mircea, văzut de soțul meu: „Cereți cărți! Nu luați!" Și totuși Mircea continua să împrumute. Considera că o carte trebuie să circule, să fie comentată, să germineze, să-și deschidă înțelesul care a fost zidit în ea. Vă mărturisesc, pentru mine critică literară nu înseamnă nici comparații, nici etichetări, nici încadrări în sisteme. Poate și datorită lui Mircea. Am învățat să citesc o carte așa cum o citea el, și cred că așa a citit pînă la sfîrșit: încercînd să-i descifreze mesajul. Am considerat, și consider și acum că această voce profundă, interioară, a cărții, este lucrul cel mai important.

— Pentru cei mai mulți cititori români, Mircea Eliade există numai în fotografii. Cum arăta în 1935?

— Arăta așa cum a arătat multă vreme: un oarecare. Dacă l-aș fi întîlnit pe stradă nu l-aș fi remarcat. Mic de statură, slab, tînăr, — n-avea decît 28 de ani, puțin chel, un păr de culoarea tutunului, foarte viu în mișcări, zvicnit însă, nu armonios, nu lin. Lucrurile se schimbau fundamental în momentul cînd își pune ochelarii pe nas. Purta ochelari — șapte dioptrii avea deja în 1935, deci o miopie avansată. Cînd îl priveai prin aceste lupe — nu-l mai vedeai. Nu este vorba de un fenomen de magie, e vorba de magia verbului. Cînd Mircea începea să vorbească și să se uite la tine — era fascinant. Omul contingent și muritor dispărea și nu mai rămînea decît o energie, o flacără, o vibrație, era o prezență atît de covîrșitoare încît îi stăpînea pe toți. Și în casa din strada Paladi veneau mulți oameni, foar-

te mulți importanți, cei mai de seamă poate din generația lui: Mihai Sebastian, Petru Comarnescu, Dinu Noica, Haig Acterian, Marieta Sadova, Mac Constantinescu și niciodată Nae Ionescu! Pe Cioran l-am văzut o singură dată. A intrat ca un vârtej. Nu știa despre ce se vorbea, nici n-a vrut să știe, a spus ce-a avut să spună — nu mai țin minte ce-a spus — știu doar că se bilbia îngrozitor fiindcă vorbea foarte repede, s-a ridicat și-a plecat. A fost, într-adevăr, o tornadă. L-am revăzut la Paris, acum opt luni, în februarie, la o recepție la Hotel de Lassay, reședința Marii Adunări Naționale — „prima oară cînd a venit Cioran" — mi-au atras atenția cei de la Parlament, „prima dată cînd vine Cioran la o reuniune românească". Era în ziua de doi februarie. Nu l-aș fi recunoscut după atîta vreme. Acum Cioran e o figură de neuitat: un chip cioplit în piatră, dăltuit de om și șlefuit de ploii și arșiță.

— Reuniunile găzduite pe strada Paladi aveau caracter de cenaclu sau erau întîlniri întîmplătoare cu amici intelectuali?

— Nu erau întîmplătoare; nu aveau însă o dată fixă; nu erau ca la cenaclul Zburătorul. Se înțelegeau între ei cînd să se întîlnească. Erau oameni care lucrau. Mircea era asistent la Universitate, ceilalți erau redactori, regizori, pictori, actori. Eu primeam la școală, fie o bilețel de la Mircea, fie o invitație transmisă prin Giza, fiica doamnei Nina Eliade. Nu veneau întotdeauna aceiași oameni. Uneori Mircea sosea ultimul. Soșea grăbit de la cursuri sau din altă parte. În afara asistenței la catedra lui Nae Ionescu, mai dădea și niște ore suplimentare la institutul de sport, la ONEF.

— Se vorbea despre literatură, filosofie, istoria religiilor se afla deja în proiect?

— Nu știu de unde porneam dar la literatură ajungeam. La literatură și, în același timp, la viață. Îmi amintesc un dialog legat de o carte a lui Ionel Teodoreanu (Lorelay?) un autor foarte prolific și care nu făcea parte din grupul lui Mircea Eliade. Ionel Teodoreanu vorbea în metafore și pe stradă (mi s-a întîmplat), or Mircea, care n-a făcut în viața lui o metaforă, agasat probabil subconștient de talentul acesta, l-a comentat pe Teodoreanu zicînd: „Sigur, cartea e scrisă bine, frumos. Ionel are talent, e foarte sigur că are talent, dar el este un privilegiat, face parte din elita bucureșteană, e boier, e un avocat celebru, are o nevastă superbă care îl întîmpină-n prag și-i spune: „E gata cafeaua sultanului meu de argint!" dar cartea este inactuală. Cîți dintre noi, care trăim azi într-o epocă de grave frămîntări și nemulțumiri au avut norocul lui Ionel? Habar n-are de viața de azi!" „Cafeaua" a strigat atunci Mihai Sebastian. „Cafeaua! Sinteti toți niște invidioși!" explicînd apoi ce metaforă extraordinară a izbutit să facă autorul descriind un ibric care dă în foc. Ținea ochii închiși și recita cu fervoare, rostind frazele în cadențe, și toți vedeam cum arana se înveșmîntează într-o mantie de catifea. S-a lăsat liniștea. Dar nu pentru multă vreme. Risul lui Mircea a izbucnit pe neașteptate, voios și curat: „Al dreptate, Mihai, e frumos, eu n-aș fi fost în stare!" recunoscînd, așa cum făcea totdeauna, cu onestitate, adevărul celuilalt.

— Se detașa în contextul grupului de prieteni care îl frecventau prin inteligență?

— Nu. Erau toți foarte diferiți. Nu se detașa prin inteligență, se detașa prin prezență. Era extraordinar de viu. Ceilalți puteau fi oricînd înlocuiți cu o bandă de magnetofon sau cu o fotografie, Mircea era însă de neînlocuit. Era sarea pămîntului. Nu era frumos, vorbea precipitat, dar el era centrul. În strada Paladi veneau oameni din generații diferite. Unii au murit tineri, alții, ca Cioran și Noica, au ajuns longevivi.

— Executați portretul lui Noica la tînețe?

— Nu știu care au fost raporturile lui Mircea cu Noica. Ce știu este că atunci cînd Noica a ieșit din închisoare și s-a dus la Paris, Mircea l-a primit foarte bine. Nu știu dacă și-au scris sau nu și-au scris între timp. În anii aceia îndepărtați, Noica scrisese o carte care mi-a plăcut enorm, de aceea deceptia cînd l-am văzut a fost foarte mare. Cartea se chema *Mathesis sau bucuriile simple* și credeam că fusese scrisă de un tînăr entuziast, dar Noica de pe atunci părea bătrîn. Nu devenise încă fratele Fiului risipitor, cel care stă acasă, care adună chibzuit și mai ales indeamnă pe alții să plece. Nu devenise încă nici profesorul în căutare de discipoli. [Obsesia lui a fost „Școala"]. Dar nu era tînăr. Poate n-a fost niciodată. Mi-aduc însă aminte de o replică a lui care distonează cu tot ce a făcut ulterior. Sebastian scrisese o carte care se chema *Orașul cu salcîmi*. Nu era bună și a fost discutată „pe bune" așa zice, fiecare spunînd ce crede, dar pe lung și amorf. Dinu în schimb, după ce și-a frecat miinile în chip de călugăr ieșit, a rostit o frază care a fost o execuție capitală: „Măi, Mihai, vorbești în patruzeci de pagini de casa ala de la Brăila, și eu n-am reușit s-o văd". Mihai Sebastian s-a făcut alb la față. „Am scris cartea la repezeală. Mă îndrăgostisem și voiam să plec la mare cu iubita mea, N-aveam bani. E o carte ratată". Nu l-am mai auzit niciodată pe Dinu Noica comentînd cărțile altora în acest mod pregnant și impresionist. Precepte da, verdicte da. Și mai ales întrebări menite să trezească sau să zgîndăre „daimonul" din fiecare tînăr pe care îl întîlnea... și nu cred că a reușit totdeauna să-l trezească pe cel mai apt. Dovadă, răsunătoarele „Despărțiri de Noica".

— Ați vorbit și despre Sebastian.
— Cred că a fost cel mai bun prieten al lui Mircea. Nu fiindcă semănau. Dimpotrivă. Alcătuiau un cuplu complemen-

tar. Mircea te izbea prin vitalitate, prin setea lui de cunoaștere. Sebastian prin tact, politețe. Referindu-mă la celebra dicotomie a lui Blaise Pascal, „esprit de géométrie et esprit de finesse" as spune că Eliade vedea imediat liniile de forță și Sebastian amănunțele revelatoare. Prietenia lor depășea comuniunea pe plan intelectual. După plecarea lui Mircea în Anglia, Sebastian s-a îngrijit de locuința din strada Paladi, unde se afla puțină mobilă, dar multe, foarte multe cărți. În orice caz, tot Sebastian s-a ocupat de fiica doamnei Eliade, colega mea, Giza, la vremea aceea studentă internă la ONEF. Simbăta și duminica dormea, uneori, la mine. De fiecare dată Mihai Sebastian o chema la telefon. Cu atît mai ciudat mi se pare faptul că venind în țară pentru cîteva zile în 1942, Mircea Eliade nu l-a căutat pe Sebastian. Nu știu din ce cauză l-a evitat... cert este faptul că în „Memorii" regretă faptul. Citez din memorie: „Nu cred că Mihai a înțeles de ce nu l-am căutat la București. Poate da, și sper că m-a iertat". Evident, căința, chiar tîrzie, își are locul ei.

— Eliade și Sebastian au fost elevii lui Nae Ionescu.

— Da. Și cînd a scris cartea „De două mii de ani" lui Nae Ionescu l-a cerut Sebastian să i-o prefăteze. Și Nae Ionescu a prefătat-o. O prefătat inteligentă, ca tot ce scrie Nae Ionescu, dar anti-semită. Și Sebastian a publicat-o. Curajul lui Mihai, sfidarea dacă vrei, deși sfidarea tot curaj este — de a publica această prefătată (pe care sînt sigur că Nae Ionescu nu s-a gîndit niciodată că Sebastian o va publica) mi se pare un gest remarcabil.

— Ceea ce pare să nu-l poată despărți vreodată pe Mircea Eliade de Mihai Sebastian l-a despărțit totuși: politica. E un fapt care din păcate se repetă și azi!

— Mircea a rezistat cîteva timp presiunilor politice. Țin minte o scenă petrecută pe strada Paladi. Erăm, ca întotdeauna, acolo, pentru un schimb de cărți. Cineva a sunat la ușă, doamna Eliade a deschis și în cameră a pătruns un individ scund, brun, cu o frunte de două degete (nu degete!) care pe un ton (cit putea el!) ceremonios a exprimat dorința căpeteniilor legionare ca Mircea Eliade să intre în mișcarea lor. Era însă o obiecție: prietenia cu jidanul de Hechter (numele adevărat al lui Sebastian). „Dar Sebastian este scriitor!" a răspuns Mircea. „Prietenia lui mă onorează" descumpănindu-și interlocutorul care, cel puțin atunci, n-a mai insistat.

— Mi-ați vorbit pe larg despre întîlnirile cu Mircea Eliade din casa de pe strada Paladi. În alt context nu l-ați întîlnit?

— Nu cred. Citeodată îmi trimetea bilețele la școală prin Giza să vin în cutare zi. Odată, însă, (scria Domnișoara Cristina) în bilet se afla rugămîntea de a-i alcătui o listă de nume feminine vechi românești. I-am făcut-o într-o oră de geografie: Raluca, Oltea, Domnica, mă rog. I-am înmînat-o întrebîndu-l: dacă numele nu se naște o dată cu personalul (asta era teoria la modă susținută de scriitorii minori ca Petrașincu) de ce nu cauți la rubrica „Decese" din „Universul". Reacția lui (și aci e farmecul lui, spontaneitatea) a fost: „Tii! Nu mi-ar fi dat prin cap!". Niciodată nu-i trecea prin cap ceea ce trecea prin mîntea tuturor. Doamna Eliade povestea mereu, amuzîndu-se, lupta lui Mircea cu geamantanele care nu se închideau, cu robinetele, cu cheile înțepene în uși, făcînd în cunoștință de cauză portretul unuia din savanții care populează romanele lui Mircea. De altfel, nici Nina Eliade nu excela prin talente gospodărești. În orice caz, n-am mîncat o prăjitură făcută de mîna ei.

— A venit momentul să vorbiți despre prima doamnă Eliade.

— Nina Mares, prima doamnă Eliade, era mai în vîrstă decît Mircea. În 1936, cînd s-au căsătorit, Mircea avea 28 de ani iar ea... Fiica ei din prima căsătorie, cu un ofițer, Giza, avea 14 ani, deci Nina era cu cel puțin 12 ani mai mare decît Mircea. Dar cum nici Mircea nu părea tînăr, diferența de vîrstă nu te frapa. Era o femeie foarte amabilă; poate cam timidă. Rideam, adolescenții sînt cruzi citeodată, de faptul că părerile ei erau citate din Mircea. De genul: „Ați văzut Cea de a șaptea nevăstată a lui Barbă-Albastră?" „Da". „V-a plăcut Gary Cooper?" „Da". „Dar filmul?" Mircea l-a găsit amuzant.

— Cum arăta?
— Mică, fragilă, cu miinți frumoase, expresive; (brațul sprijinit de pian din „Nuntă în cer"). Ușor disproporționată, așa spune, din pricina capului, cam mare și cabalin; ochi frumoși, părul roșu, impecabil coafat, totdeauna, și cam mulți dinți de aur... dar mereu elegantă, o elegantă sobră și rafinată... Nu mi-o amintesc decît îmbrăcată în costum-talor, dar strict, sobru, în comparație cu moda cam extravagantă de pe atunci. Chiar și în interior purta totdeauna o rochie gen-talor.

— Participa la discuțiile de cenaclu din casă?

— Da, participa ca regizor. Stîngea cu-nghetață discuțiile care se aprindeau. Nu s-a ajuns niciodată la-njurătură, dar vehemența era, acolo, un ton normal. Și atunci doamna Eliade venea cu inghetata. Cred că avea o provizie inepuizabilă de „mareșal" (inghetată trasă în ciocolată). Ca regizor, deci, era neîntrecută. Dar la discuții nu țin minte să fi participat.

— Ce regim public îi acorda Mircea Eliade: sportiv sau afectuos?

Sânziana Pop

Continuare în pag. a 10-a

MIRCEA ELIADE

omul - profesorul

— Mircea a fost totdeauna speriat de ridicol deși a scris un articol cu titlul „Invitație la ridicol”. A fost terorizat de teama de a nu fi deplasat. O revelație a acestei iubiri de la bărbat la femeie am avut-o, totuși, într-o scenă surprinsă la Teatrul Național, Venise în turneu o trupă a „Comediei franceze”, cu Maria Ventura, care i-a și eclipsat pe actorii francezi, fiind absolut formidabilă în „On ne badine pas avec l'amour”. Eu și cu cele două prietene ale mele stăteam într-o joasă la balconul doi. Întimplător, sub noi se afla doamna Eliade, Mircea și Mihai Sebastian. Nu eu am văzut, eu eram captivată de Maria Ventura, a văzut Anca Livescu, ea avea un ochi mai diversificat. „Uită-te în loja de sub noi”, mi-a zis, arătându-mi mina lui Mircea, care într-un gest de tandrețe fringea mina femeii de lângă el. Era o feroare, era mai mult decât dragoste.

PROFESORUL

— Să ne întorcem la casa din strada Paladi, unde v-ați făcut ucenicia spirituale vreme de cinci ani. Oare profesorul Dumneavoastră, Mircea Eliade, știa să asculte în măsura în care era ascultat?

— Da, cit s-ar părea de ciudat, da! Și asta a fost, cred, marea lui calitate de profesor: că știa să asculte; pe cind Dinu Noica — niciodată. Noica n-a fost niciodată pentru mine profesor. Profet a fost, pentru cine putea să creadă în profetii lui. Mircea n-a încercat niciodată să-și impună un punct de vedere, și asta e cel mai mare omagiu pe care l-a aduc. Nu impunea niciodată. Asculta. Ultimă că este marea romancier Eliade, care ținea conferințe și era cunoscut, el era un om simplu care mă invita să-i spun tot ce cred despre cărți. Nici o discuție nu dura mai mult de zece minute, și deși spuneam probabil foarte multe prostii (— eu aveam 15 ani — el 27 —, apoi eu 20 el 32) nu mă întrerupea niciodată. Politicos! și asta este o altă calitate imensă a profesorului fiindcă dacă repezi pe cineva îl descurajezi și nu-ți mai spune nimic. (Sint și eu profesoară și știu). Formulele lui erau: „da”, „se poate interpreta și așa”, pe scurt, nu-ți dădea niciodată impresia că ești timpit. Dar scotea pe neașteptate cite o mică frază din buzunar, care era în fond o sugestie: „Nu crezi că”, „N-ai observat cum?”. Și frazele lui nu fost ferestre, ferestre mari deschise spre orizonturi nebănuite. Am avut mulți profesori buni și la liceu și la facultate, excelenți chiar, dar nici unul n-a fost ca Mircea Eliade.

— Unde funcționa Mircea Eliade la data când îl evocați?

— Era asistentul lui Nae Ionescu, la catedra de filosofie a Universității din București. Și colabora săptămânal la „Vremea”. Avea ce face!

— Era o persoană publică în lumea Bucureștilor de atunci?

— Da, era cunoscut, articolele îl făceau mai ales cunoscut. Tinea și conferințe la Dalles. La una am fost și eu, a vorbit despre Balzac. A vorbit despre Serafita, unul dintre romanele mai speciale ale lui Balzac, încadrându-l în proza fantastică. Formula mi-a rămas: fantasticul în romanul Serafita coboară vertical, vertical, a spus; repetind de mai multe ori cuvântul și argumentând foarte nostim: dacă în romanele negre din secolul 19 care se petrec, toate, în castele medievale, e firesc ca pe unul din coridoarele întunecate să te întâlnești cu o fantomă, atunci când fantoma apare într-un apartament cu telefon și cu lift, iveria ei este mult mai senzațională. În ce mă privește, eu nu cred că fantasticul are în proză un picaj chiar atât de vertical. Dar Mircea, Mircea așa credea. A și aplicat formula în proza lui fantastică; cîntecată, poate, prea vertical.

ULTIMA ÎNTILNIRE ÎN ȚARĂ

— Când s-a produs ultima dvs. intervenție în țară cu Mircea Eliade?

— Îți spun exact: în ajun de Bobotează, 1940. Am mers în strada Paladi să-i înapoiez niște cărți. Casa o știi, și-am descris-o; aceeași casă pe care Mircea a luat-o cu el peste tot, și în Franța și în America, aceeași cameră cu un birou, un fotoliu în fața biroului și rafturi de cărți. Toate casele pe care le-am văzut în fotografii: casa de la Paris, casa de la Chicago sînt la fel: o bibliotecă și Mircea în fața bibliotecii; asta îl trebuia lui. Dar atunci m-a primit în altă cameră, un fel de cameră așezată în dreapta fiindcă în casă se făceau bagajele. Și m-a frapat un lucru: a venit doamna Eliade cu inevitabila ei înghețată. Eu tîneam post negru. I-am spus: „multumesc, eu postesc.” Atunci Mircea a ripostat: „Da, dar fumezi”. „Da, dar n-am mîncat, n-am băut”. „E mai grav să fumezi decât să mînci carne” a spus. „Carnea este un

lucru de care organismul are nevoie pe cînd fumatul este un viciu” și mi-a explicat că postul este suspendat în două cazuri, valabile pentru toate religiile (din '40, deci, Mircea știa toate acestea și era preocupat de istoria religiilor) în caz de boală și în caz de călătorie. Dar el trăgea din pipă și lucrul m-a frapat. Ieșise de la Moroieni, de curînd, și după spusese Gizei, știam că e grav bolnav de plămîni. (Moroieni era un spital de tuberculoși). Cum fuma? Eram tinăra dar nu chiar atât de proastă să nu sesizez o neconcordanță. Bănuiam ceea ce aveam să află după aceea: că de fapt nu avusese nimic.

— De ce s-a internat?

— Aici a fost un pas în care un rol important l-a jucat Alexandru Rosetti, după cum am aflat mai târziu. Mircea a fost internat într-un lagăr din Moldova ca sînzpăzant legionar. Scurt timp, însă, fiindcă „îmbolnăvindu-se” de plămîni a fost scos și internat în sanatoriul de la Moroieni. Și asta a aranjat-o Rosetti, impulsiv și probabil și de Sebastian care lucra la el la Fundațiile Regale Carol I. Deci eu l-am văzut cînd venise acasă de la Moroieni și cînd se pregăteau cu febrilitate bagajele pentru plecarea la Londra.

— V-a spus că pleacă?

— Nu. La o săptămîină după vizita din strada Paladi, m-am pomenit cu Giza care mi-a spus sec: „Mircea și mama au plecat la Londra, unde Mircea a fost numit consilier cultural”. Faptul că nu m-a primit ca de obicei în birou, l-am pus pe seama sărbătorilor; am crezut că se face curățenie mare. După ce-a plecat, locuința a rămas în grija lui Sebastian. Și cărțile. Dacă i le-a trimis sau nu, după aceea, eu nu mai știu.

— Opțiunea politică a lui Mircea Eliade era publică?

— Nu știu. Nu știu nimic despre asta. Eram prea tinăra la vremea aceea, iar la întîlnirile noastre nu se făcea deloc, dar deloc politică.

— Cum arăta Bucureștiul, orașul acelor ani, pe care îl părăsea Mircea Eliade în 1940?

— Era un oraș doprins cu binele. Cel puțin pentru mine! În 1937 am fost cu părinții mei la Roma. Mi-a plăcut Vaticanul, mi-a plăcut Coliseul, dar Roma nu mi s-a părut o altfel de metropolă decât Bucureștiul. Vitrinele erau la fel, oamenii erau îmbrăcați pe stradă ca pe la noi, Bucureștiul era o capitală europeană; europeană, europeană, dar de care primejdia se apropia. Primul șoc l-am avut chiar în anul acela, în 1940. Stăteam încă în casa din Elefterie, cînd am auzit, deodată, la radio, că Armand Călinescu fusese asasinat. Am crezut că este o glumă. Armand Călinescu ședea la doi pași de noi. Cîinele zbiera la radio: „și dacă se ascunde în gaură de șarpe!”... apoi omisiunea s-a întrerupt. N-am crezut! Atmosfera din oraș era pasnică. Asemenea lucruri nu se puteau întîmpla. Am ieșit toți în curte. Vizavi de casa noastră era casa preotului care slujea la Elefterie, la bisericuța cea mică, părintele Mihail Bulacu, care venea des la noi. Ieșise cu patrafirul. Am mers în stradă și am întregat. Mergea la mort. (Nu știu dacă înainte sau după ce fusese procuratură). Și mortul era... Armand Călinescu. Asta a fost prima ruptură trăită în fir direct. Mi s-a părut un lucru atât de formidabil, de extraordinar! Nu spun că nu se întîmplau crime, care erau și publicate în jurnale, dar ca primul ministru al țării să fie omorît! Dar n-a fost decît începutul. Cînd am plecat a doua zi de acasă, pe imensa peluză de iarbă care se întîlnea atunci în spatele statuii Eroilor sanitari, era adunată o mulțime enormă. Tîn bino minte. Pot să jur pe toate evangheliile din lume că ce spunea acum este adevărat. Pe peluza aceea, absolut întesată, om lingă om, erau întinse cadavrele asasinilor lui Armand Călinescu care fuseseră, la rândul lor, împoșcați. Bineînțeles că nu fusese acolo convocat nimeni, lumea venise spontan, din curiozitate și sete de senzațional. El bine, fiindcă zidul din jurul cadavrelor devenise impenetrabil, cineva a avut ideea sordidă să facă comerț din acea imagine cumplită a violenței, aducînd niște scări de lemn cu platforme. Jur că este adevărat! Am tîguit îngrozită, dar scările acelea mi-au chinuit multă vreme imaginația.

— Închiriau scara ca să vadă de sus?

— Cu oglindă! Ți se dădea și oglindă! Să te urci pe scară și să vezi în oglindă cadavrele! A fost un șoc care m-a marcat pe viață. Sînt cincizeci de ani de atunci și tot mi-e teamă de mulțimi și de manifestări. Poate că Mircea a presimțit ce-o să vină. A plecat la timp.

LA PARIS, DUPĂ 30 DE ANI

— Cînd s-a petrecut ultima dvs. intervenție cu Mircea Eliade?

— În 1970, la Paris. Și a fost o întîlnire foarte specială. Eu mă întorceam acasă, după două luni de America, și eram foarte emoționată să-l întîlnesc. Nu știu de unde aflase că sînt în America și că am să vin la Paris. I-am telefonat de la

Practîind yoga în timpul șederii din India

hotel și mi-a spus: „Te așteptam!” Am rămas atât de descumpănit! „Unde ești?” m-a întrebat. Locuiau într-un hotel de lângă „Place de Trocadero”. „Vrei să vii la noi?” „Ce metrou trebuie să iau?” „Nici tu nu te descurci cu metroul?”, și mie mi-au trebuit citiva ani! Las' că vin eu. Dă-mi adresa exactă”. O ultasem. Eram atât de emoționată! „Undeva lângă Place de Trocadero”. „Bine, e o cafenea acolo. Ne întîlnim într-o jumătate de oră”. El bine, nu era o cafenea, erau două. Am intrat într-una din ele, m-am apropiat de un domn care semăna foarte bine cu Mircea dar și mai bine cu soțul meu (în tinerețe nu fusese între ei nici un fel de asemănare, ce gene se precizează, nu știu să spun) am zis: „excusez moi, monsieur” și am ieșit afară. Eram cu ochii pe gura metroului, de unde trebuia să apară. M-am pomenit că mă baie cineva cu mina pe umăr și mi-a spus: „În sfîrșit, Irina, după 30 de ani!” După ce am intrat în cafenea și ne-am așezat la masă și și-a pus ochelarii, Mircea era o privire: o privire atât de percutantă, atât de extraordinară!, exact aceiași Mircea de care m-am despărțit în strada Paladi, în 5 ianuarie 1940.

— Vă revedeați după 30 de ani. V-a șocat ceva în infățisarea lui?

— Modestia. Teribila lui modestie. Perfect conștient de valoarea lui și teribil de modest. Nu era deloc modificat structural față de trecut. Cit am stat la masă, cu el, într-o cafenea, n-am avut deloc impresia că în fața mea se află cineva important. Și de fapt, nici nu îmbătrînise. Aceași tinerețe la 63 de ani. Nu era deloc schimbat: doar părul — mai chel, mai rărit, mai puțin roșu, dar cînd își pune ochelarii — aceeași privire percutantă, același interes pentru cel din fața lui.

— Era prima dată cînd vă întîlnea și ca... rudă, soție a vărului său primar, inginerul Gheorghe Eliade.

— Da, și primul lucru pe care a dorit să îl afle a fost dacă primirea mea în familia Eliade se petrecuse sub auspicii favorabile. Foarte favorabile! și s-a bucurat cînd i-am spus.

— De la cine știa că v-ați măritat?

— De la ștafetele de studenți care au circulat adeseori în acest interval de timp între mine și Mircea — studenții mei de la București, care au plecat în America devenind studenții lui — de la Corina, sora lui, care rămăsese în țară și cu care corespondam, de la Comarnescu, aflat în vizită la Paris și prin care mi-a trimis citeva cărți și, nu mai știu.

— Coincidența de a vă fi măritat tocmai cu vărul lui l-a șocat?

— Nu. L-a șocat mai mult cealaltă coincidență, că prin intrarea mea în familia Eliade iubeam și stîmam pe același om: generalul Constantin Eliade, soțul meu și unchiul lui Mircea, acel „unchiu Costică” despre care a scris în „Jurnal”. În „Nuntă în cer” (unchiul Costică e acolo modelul tatălui ideal) și-n memorii, urînd influența și autoritatea morală pe care o exercita asupra familiei: „Situția se agravează — îl citează Mircea pe Gheorghe, tatăl sau — Costică și familia sa au plecat la Iași”. Așa a și fost: plecarea la Iași, împreună cu statul major, marșă izbucnirea primului război mondial. În ce-l privește pe vărul său de la București (soțul meu) Mircea era foarte impresionat să descopere că „inginerul” era pios și sensibil. Aflase de la Sorin Alexandrescu, fiul Corinei, nepotul lui: după moartea generalului Eliade, bărbatul meu l-a dăruit lui Sorin ceasul tatălui său. Ce-l emoționează foarte tare pe Mircea nu era atât darul, ci faptul că bărbatul meu înainte să dăruiască ceasul îl interesase, îl făcuse să meargă. „Nu mă așteptam la asta de la Gică” a zis, văzînd exact simbolul pe care l-a văzut și bărbatul meu: că viața trebuia să continue. Imediat după asta m-a întrebat dacă am copii. I-am spus: Nu. Iar el mi-a răspuns cu o frază gravă: cu noi se termină. Avea dreptate. Singura care mai poate vorbi despre tinerețea lui Mircea... sînt eu. Așa că... Dar ce mai voiam să vă spun despre Mircea, despre OMUL, Mircea Eliade, că despre scriitor pot alții să vorbească mai bine, mai cu temei. Cred că eu aș fi subiectivă. După părerea mea, Mircea a făcut o greșală. Vorbește despre o realitate pe care n-a cunoscut-o nemijlocit. Din exil nu prea poți să vorbești bine despre ce se întîmplă acasă. De exemplu, în „Noaptea de Sânziene”, unde vorbește despre noi '50. Știu eu? Aș spune: fapte exagerate, zvonuri, sînt români care-au plecat. Nu neadevărate, dar exagerate: și în minus

și în plus. Pondere era alta. El pune în evidență, de pildă, criza de locuință, comprimarea existentelor într-un metru pătrat de dormitor comun. Sigur, a fost și asta o problemă cu care ne-am confruntat, dar ea ține de faptul divers. Suferințele noastre au fost mult mai profunde. Mircea nu le-a întîlnit. Nu că n-a vrut, dar n-a avut cum. Sufletul lui a fost totdeauna aici.

— Serile de literatură găzduite pe strada Paladi și le mai amintea?

— Da. Și în legătură cu ele s-a lăsat în discuție o întîmplare care l-a emoționat. „Mai ai cărțile pe care ți le-am dat?” m-a întrebat. „Da, l-am răspuns, se află toate în bibliotecă, minus foata de gardă, pe care mi-ai scris dedicațiile. Dedicatiile le-am rupt”. A-ncremenit. Mi-a spus: „Așa a făcut și Corina, dar am crezut că e o exagerare. Dar dacă și tu le-ai rupt...”. Abia atunci, în bicărul unei discuții a avut revelația adevăratei suferințe prin care noi, cei de-aici, am trecut. Rupsesem dedicațiile de frică, imediat după ce m-am măritat. Mă numeam și eu, acum, Eliade, nu mai puteam minți că dedicațiile lui Mircea sînt niște... întîmplări. M-a și întrebat: „Faptul că sîntem rude te-a deranjat?” Am răspuns: „Am spus totdeauna ce știu”. La toate congresele din țară și din străinătate eram întrebată de cei care îmi erau prezenți: sînteti rudă cu Mircea Eliade? Și eu răspundeam: da, părinte-mi-se mult mai ușor să spun adevărul decît să mint.

— Despre țară a întrebat?

— Știa! Știa foarte multe! Eu nu știam. Venisem la Paris din America după o ședere de două luni. Nu știam de Comarnescu, de pildă, că era pe moarte, lovit de-un cancer pulmonar. M-a rugat să mă duc la el. Avuseseră probabil un conflict și voia să-i transmită prin mine un mesaj de dragoste. Din cum mi-a spus, am înțeles că trebuia să mă duc. Comarnescu era la Filaret, alb, singur într-o rezervă, alb ca varul, lucid. Vorbea foarte greu fiindcă se sufoca. N-am stat decît două minute. I-am transmis mesajul lui Mircea dar nu a reacționat. Treceuse pragul. Așa cred.

— În memorialistica lui Mircea Eliade, amintirea României este nostalgică. Ce ciudat: un atât de mare istoric și savant al lumii Occidentale și care știa tot ce „mișcă” în București...

— Știa! Despre mine, de pildă, știa mai multe decît știam chiar eu. Mircea era totuși bătrîn. La 63 de ani un om nu mai este tinăr. Încep să se cristalizeze niște lucruri. E un moment al trecutului, al lucrurilor care s-au petrecut demult. Eu nu m-am dus la Paris să întîlnesc în Mircea o rudă. El a tras discuția pe tărîmul familiei. N-am vorbit deloc despre activitatea mea de profesor la Universitatea din București, o știa. Cum am spus: ce-l interesa era Unchiu Costică, Gică, bărbatul meu, legătura asta pe care o au bătrînii cu primele impresii, cu imaginile vechi, din copilărie. L-au frapat foarte tare coincidențele din viața noastră. Asta a fost cuvîntul pe care l-a folosit: coincidențe. Pe vechea relație spirituală care exista între noi, și care nu era valorică ci consta în faptul că amindoi devenisem profesori universitari, se adăugase ca o completare, ca o împlinire, legătura de familie. Cu nostalgie, cu o extrem de ciudată nostalgie m-a întrebat: „Toată lumea îmi spune că vorbește foarte bine românește, tu ce părere ai?” „Da, l-am răspuns, de vorbit vorbești foarte bine, dar cu accent!”. „Ce accent?” m-a-ntrebat mirat. Spui „noroc” cu un o nazal, i-am răspuns: „nooc”. „Nu mi-a spus nimeni” a zis. Era șocat. (Alții fuseseră mai politicoși decît mine). Norocul era un cuvînt frecvent în vocabularul lui. Considera că însuși viața lui fusese crotită din noroc. Așa era. Și, fără o nazal, consider că și eu m-am împătîmîșit din acest noroc: noroc că l-am cunoscut pe Mircea Eliade, noroc că am intrat în familia lui. Cite coincidențe!

— Norocul îl face pe oameni fericiți.

— Mircea a fost un om fericit. A iubit și a fost iubit. A scris și a fost recunoscut ca savant și ca scriitor. Opțiunea lui fusese făcută. Ar fi putut rămîne în Franța, țară pe care o iubea, ar fi putut pleca în Italia, unde avea mulți prieteni, oriunde, în orice universitate din Europa ar fi fost bine primit. Dar opțiunea făcută, și asta țîn să spun fiindcă știu că este adevărat, opțiunea lui a fost să se întoarcă la școala pe care a întemeiat-o în America, o țară atât de pragmatică și lucidă și unde a întemeiat, totuși, prima catedră de istoria religiilor. Și cred că a ales bine. Asta a fost soarta țării ăsteia! Ca cel mai strălucit intelectual al ei să existe înafara granițelor. Dacă Mircea ar fi rămas aici, probabil i-ar fi putrezit oasele alături de cele ale lui Mircea Vulcănescu, în cine știe ce temniță. Nu știu de ce a plecat: i-a fost frică? Dar știu de ce a rămas: pentru școala de la Chicago.

— A mai rămas o singură întrebare: cum v-ați despărțit la Paris de Mircea Eliade? o despărțire „de tot”, avînd în vedere că a fost ultima dată cînd l-ați văzut!

— Printr-o dedicație pe fila de gardă a cărții „Pe Strada Mîntuleasa” — (strada pe care se află și astăzi în București școala primară în care au învățat toți cei patru băieți Eliade): „Irinei, pierdută și regăsită după treizeci de ani, la Trocadero”. I-am mulțumit și l-am întrebat cit mai stă la Paris. „Două săptămîni, mă așteaptă studenții mei la Chicago. Și tu?” „Treize zile. Cursurile încep mai devreme la București”.

— Și un post-scriptum — Mircea Eliade reprezintă o strălucită generație intelectuală pentru care plecarea din România a avut o motivație gravă: comunismul. Iată însă că și după lesirea din comunism, tinerii intelectuali români continuă să migreze spre Occident. Gestul lor este oare întemeiat?

— Știu și eu? Totul se plătete... Mă gîndesc la acel „o” nazal din „norocul” lui Mircea, acel „o” pe care nu mai știa să-l rostosească corect.

adrian costache

ÎNTR-O DUPĂ-AMIAZĂ

Era într-o duminică, după-amiază, acum vreo cincisprezece, cam în aceeași lună ca și acum. Apartamentele din jur mi se păreau toate goale. Și chiar orașul!... Ce mai, sosise vacanța!... Iar când sosea vacanța așteptam o vreme, îmi zugrăveam casa și plecam și eu. Eram profesor, pe timpul acela, la un colegiu cu clase reale și două sau trei umaniste...

Așa se face că m-am retras în camera mea, de fapt în dormitorul cel mare, mai adăpostit de căldură, m-am culcat, neavând altceva mai bun de făcut, și am visat. Am simțit clipa foarte precisă în care eu m-am părăsit pe mine și am plecat... M-am ridicat și m-am văzut dormind doar o fracțiune de secundă, o foarte scurtă fracțiune de secundă și am plecat!... Am avut în acele clipe memoria fulgerind a timpului înainte de a adormi în patul lat de două persoane, căci sint un bărbat căsătorit... Și mișcarea foarte palidă a frunzelor nucului ale cărui crengi încearcă să pătrundă în balcon de cițiva ani. M-am gândit uneori că dacă va mai fi vreodată un cutremur devastator ca unul din ultimele, mă voi refugia pe una din acele crengi și voi cobori pe pământ... Și scrițiitul păsărilor îl aveam în memoria mea foarte subțire, transparentă ca și tifonul cu care protejam ușa de la balcon de invazia țintărilor ce biziliau mai ales înspre seară, venind în horde din spatele lac... Nu știu ce păsări sint astea din jur pe care le-am auzit și azi. (Dar cum de cîntă pe căldura asta?!...). Oricum nu sint mierle! Și nici privighetori!... Eu cred că n-am

auzit cîntînd niciodată o privighetoare... Fiul meu care acum e student mi-a atras de cîteva ori atenția, în diferite împrejurări, că ceea ce ascultam era o privighetoare. Dar eu susțin mai departe că n-am auzit niciodată cum cîntă o privighetoare!... Poate doar am citit despre așa ceva!...

Am avut deci foarte vie în minte clipa aceea cînd m-am părăsit — era cald și vară, vară și cald, începutul lui iulie! — și am plecat să visez. Dormeam destul de greu pe o parte, cu fața aproape în jos, cufundată în adîncul pernei, poate eram chiar și transpirat, întins pe una din cele două saltele relaxa care alcătuiau patul. Văd și acum pijamaua aceea vag-albastră (?!) — cu culorile am avut mereu probleme, confundînd consecvent verdele cu albastrul, deși am auzit că asta nu prea se întîmplă — și chiar faptul că era descusută la o încheietură... Și m-am ridicat... Intîi deasupra înspre tavan... Deasupra asta însă, de care vorbesc nu era de fapt un cuvînt așa cum vrea să fie el, un cuvînt care să exprime spațiul... Și nici tavanul!... Era în ambele cazuri ceva mai complicat pe care n-aș putea să-l exprim nici azi cu precizie... un fel de cuvînt-spațiu-timp sau spațiu-și-timp-in-aceleși-timp...

După aceea pot spune că m-am trezit într-o pădure... Copacii erau alcătuiți parcă din ființe umane, bărbați și femei, femei cele mai multe... Și printre ele multe fete, eleve de-ale mele, care creșteau acolo și jucau rolul de copaci tineri. Ședeau cu fața întoarsă și jucau foarte bine rolul acesta de copaci, trupul lor se po-

Halcyon

E-atita liniște
că se-aud banii zarafilor
zornăind în biserici
și seva mustind să devină
sicriu
e-atita liniște cit cariul poate
să ducă
peste-un trup inviat
totuși nicicînd de-a pururea
viu

e-atita liniște
ca și cum deșteaptă-te
române
ar fi cîntat pentru reviem
sau prohod

e-atita liniște
că stelele troznesc
ca-n noaptea prevestirilor lui
Irod.

Dan Cristea

trivea grozav... Iar eu mergeam printre ele și prindeam copacii de ramuri, iar ramurile se transformau în mîinile lor... Apoi s-a întîmplat ca și cum aș fi adunat lemne. Pentru iarna care avea să vină, mă gîndisem de cîteva ori că în casa de la țară nu mai aveam... Aveam și un topor în mîină cu care am și atins (lălat, spintecat?!...) un trunchi sau două, după care am ales unul, era alb și curat, și l-am luat cu mine, l-am purtat în brațe!... Treceam cu el în brațe prin poiana aceea în care nu mai fusesem niciodată, dar care-mi era sigur cunoscută... Cîtitorul știe probabil cum e asta... Să vezi un loc pe care nu l-ai mai văzut și totuși să-l recunoști!... Nu să-l cunoști, ci să-l re-cunoști!... Valery a insistat în „Tratat despre Cuprindere“ asupra cuvîntului; re-cunoaștere, scrie el... Și cunoaștere!... Cu naștere, adică!...

Și m-am trezit... M-am trezit eu sau m-a trezit un zgomot... Am căutat alături de mine trupul lemnului pe care-l purtasem în brațe toată poiana. Dar alături era o femeie despre care am crezut în clipa aceea că trebuie să fie albă și curată... O femeie care se ivise poate din trunchiul acela purtat de mine din pădure cu o emoție nefirească... M-am uitat la ea încercînd să recunosc ceva, fata-copac, femeia-copac...

De atunci, de atîția ani, visul acesta a rămas și-l visez mereu duminică după-amiază, în iulie, cînd apartamentele din jur s-au golit... Iar cînd mă trezesc caut alături chipul celei de lingă mine... Și deopotrivă pădurea și poiana pe care încerc mereu să le aduc, să le înghesui, în dormitorul nostru cu patul de două persoane, cu saltele relaxa. tocite...

victor munteanu

Scrisoare cu adresa pierdută

Intr-o duminică acră ca un suris de om înșelat prietenul mi-a întins o mină greșită mestecenii au înghețat în aerul care se invinețise în jurul vieților noastre greierii trăiau pe furis

Și leocărcă de beznă stăteam azvirlit cu puterea de a fi singur, Ioane! De-atunci bate vîntul prin amintirile mele și cuvintele tale îmi traduc inima într-o limbă străină

Iată, cu privirea rănită de păsări mă uit cum la lumina cuvîntului în care-am crezut se topește un Dumnezeu de omăt

Castel de nisip

Am fost și eu un om care a bătut la ușa aceasta și a leșit unul cu viața plină de martori — N-am nici o știre despre ceea ce vrei la-ți zilele rămase și du-te...

Am ajuns și eu cu mine pe malul abrupt și ce întunecat mai hohoteau înversunatele hăuri: — Degeaba vrei să te-arunci — a glăsuț cel

sfirtecat —
nu aici se află ceea ce cauți,
nu aici

La poarta unde salariat era Dumnezeu

am bătut și eu îndelung: — Nu știm nimic despre ceea ce-ntrebi, mă băiatule! la-ți tăcerea și cată-ți alte cărări

Dar cu răbdare am tot bătut la ultima ușă a veacului și-a deschis un bătrîn grav și mîhnit: — Nu aici se află leacul pe care îl cauți, hai, du-te cu drumul și zările aibă-te-n pază...

Descheiat la cămașă, pe o bancă în parc

În mine tace un zeu exmatriculat, fără slujbă și n-am eu ce-l hrăni — e noapte — sint foarte sărac Duși sint ai mei. Pîouă încet. Pe asfalt un țicnit bate beznă în cuie.

Tace în mine un zeu azvirlit din funcția lui n-am să-l dau nici de-un git rachiu iar el tace și tace ca o armă dusă la timp!

— Bine, îi zic, tu stai în ruina trupului meu te-ai prăbușit în mîinile mele înfrînte și nu glăsuiești.

Dar cine te apără de prăpădul de-afară?

Ce fel de adăpost îți sint eu ție, măi omule?!

Calm, foarte calm

Beau o bere în spelunca ticsită ce bubule pină-n viața ulcerată a macaragiului beat căciularii ciomăgesc aerul cu gesturi păgîne o diră de haos smulge acoperișul din toate țîțînile și-i un film să-l tai cu toporul

Izolată ca o știre dintr-un ziar de provincie beau la Cascada o bere sub grindina bărbaților cu obraji ciopliți după tunet stau și mă uit la aceste chipuri răstite la pedestrașii ce clocotesc în cazanul cu libertate

E o simbătă biblică și eu beau o bere în crișma care trosnește pină-n „Moartea pe credit“ și chiar mai departe pină-n literatura postmodernistă a Franței

Răgaz în penumbră

A fost odată un tînăr care eram eu și purtam o inimă grea și pantalonii din ațică și-am smuls numele lui Dumnezeu și plîngînd am înțat cu el și-am strigat să-l împart și nu era nimeni

Dar a fost odată un tînăr care eram eu și gîndeam atît de încet încît nu puteam să vorbesc zadarnic îmi păzeam gîndurile din fața marelui orb

Pot numai să spun că a fost odată un tînăr care a plecat și mai stă la masă cu mine... Sint singur și depărtările ard în luminile reci și tirzii cel ce pe nota de plată s-a iscălit cu absența este totuna cu o vorbă cheltuită în van.

Hortensia Papadat Bengescu sau tentația recitirii

Modernitatea Hortensiei Papadat Bengescu este de două feluri. În modul de ordonare a materiei etice conform unei ordini interne care urmează formula ciclului. Și, pe de altă parte, în trecerea de la confesivul frenetic la un real senzitiv și introspectiv, ambiguu amoral și moralizator.

Ce am făcut noi până la autoarea Concertului din muzică de Bach ține de descoperirea într-o viziune orizontală a legăturilor prin rubedenii, înrudiri de interese și afeote, asemeni unor verigi, ocolind trăirile personale, infirmitățile, mutind accentul pe datele exterioare ale realității. După încercările lui Duiliu Zamfirescu și Mihail Sadoveanu, Hortensia Papadat Bengescu descoperă, prima, cât valorează poezia corespondențelor, adică relația eveniment/biografism deghizată într-o existență provincială ce secretă stereotipii. Ciclul sadovecian îndreptătea ipoteza că prezentul repetă trecutul și că umanul participă la un miracol plin de hieroglife obscure. Marea noutate din ciclul românesc al Hallipilor vine de acolo că descifrează hieroglife interiorității, pentru Sadoveanu desăvârșit închise într-o mare, fascinantă elementaritate. Și astfel o noutate se leagă de alta. Pentru Hortensia Papadat Bengescu ciclul epic devine egal cu inițierea într-o vastă dramă a văzutului în raport cu ascunsul. Se ascund (sau se disimulează parțial) mari diformități sufletești, dar se văd consecințele. Genealogia Hallipilor, cu voluptatea unor cupluri de a dubla polaritatea sentiment = impas fiziologic cu pasiunea = complicații biografice, sugerează motivații încă neabordate. Compozitorul Marcjan și Elena Drăgănescu, Ada Razu și Prințul Maxentiu, doctorul Rim și Madona alcătuiesc, într-o lume predispusă dominantelor tiranice, marea antiteză între capriciu și decizie, între febră de moment și devastare de durată, între inofensiv și funest.

Operind cu mici expansiuni, cu similitudini, cu false derute, cu evaluări și mistificatii pe terenul labil al erosului și al tratării egoismului prin viclenia de cuvinte, scriitoarea are meritul urias că operează o bresă în cotidianul plat, prozatic, pentru a-l redimensiona în vulnerabilitatea lui alarmantă și vizionar extraordinară.

Marea prozatoare deduce din istoria cuplului opțiuni ale ciclului, ca extensie a tatonării depozitului de influențe, recunoaște în aceasta o perspectivă de înțelegere a devenirii caracterelor în funcție de subiectivități. În tandemul Doctorul Walter — Coca Ajmăe avem dovada că lumea burgheză demimondenă sau aristocratică reprimă cu ostentativă firescul în favoarea arivismului, a răsfățului niciodată caritabil, mereu dubios mărginit, distant, sclerozat. Masinaria socială la în această literatură aspectul unei partituri scrise cind în cheia dereglării respingătoare, cind în lumina antiseptică — formă a solitudinii neînțelegătoare.

Astfel, dacă la Sadoveanu ideea ciclului epic este eroică și captivant complementară, la Hortensia Papadat Bengescu ariditatea sufletească duce, în final, la capitularea aparențelor sub presiunea unei te-

răpescii fără remedii, aspră, zgrumțuroasă, inflexibilă.

Ciclul Hallipilor stigmatizează fizionomiile implicate, de unde și senzația cititorului de înstrăinare, de condamnare a mentalităților puse în circulație. El, esodajul ciclic, grupează prizele în jurul unui element vital, pe cind ciclul sadovecian modelează elementele componente în funcție de un nimb recuperator. S-a amintit și de relația scriitoarei cu scriitura proustiană. Numai că Proust stilizează prin protocol mnemonic și ritual, pe cind Hortensia Papadat îl smulge din grotescul disimulat, aruncă măștile și reneagă, în fond, fibra lui patologică.

Se dovedește prin urmare că între ontologia contemplativă și cea acută confesivă, impulsivă de prea plinul lăuntric, Hortensia Papadat Bengescu pleacă de la o disonanță pe care ea o stabilește între eul biografic și eul profund, cel în care trebuie să plonjezi.

Asadar o ontologie a realului și o alta a actului de creație. Amestec între timbru și limbaj, între senzualitate și estetică, intensitate celei de a doua, antidot pentru risipirile de suprafață, aducește trebuința spiritului să fie el însuși, să privească lucrurile în față, să topească în studiul ființei energii chemate să se realizeze, să trăiască efemer, să piară nu înainte de a fi studiate, exploreate, impinse de sondele îndrăznețe într-un spațiu elementar într-altul pozitiv complicat, nediscursiv, cu desăvârșire aliniat la modernitate.

Henri Zalis

Reflux —
o urmă de picior
în care ciugulește o vrabie

GLOSSĂ

Umbre de pomi pe-un zid vechi / și zidul / răspunde la toate-ntrebările
Picături de ceară pe-o oglindă. Imaginea e întreruptă de mici pete opace. Trebuie să ne închipuim că nu demult aceste pete au fost și ele lumina și au reflectat flacăra care se pleca spre ele.

Imaginile reflectate de această oglindă seamănă cu acele cartoane din bilciuri, găurite de cartuzele celor ce trag la țintă. Numai că de astă dată a existat un singur „trăgător” pentru toate miile de imagini ce vor urma. Și acesta n-a fost altul decât un neatenț purtător de flăcără, sau un narcis miop.

A vrea să-ți aduci aminte de ceva. A rosti câteva cuvinte la-ntimplare. A inclina în diverse poziții oglinda cu pete de ceară. Un oracol sul-genoris.

Trebuie să nu ținem seama de ceilalți ca să putem fi noi înșine. Trebuie să facem abstracție de ei, așa cum facem abstracție de petele de ceară ca să putem imagina imaginea întreagă.

Dar se întâmplă un lucru straniu: dacă așezăm oglinda în fața unui perete gol ea pare că reflectă doar niște pete de ceară. Niște pete absolut inexistente pe perete.

Imaginea e mereu alta, nesigură, fugitivă. Doar petele sînt mereu ace-

leași, palpabile, reale. Eul nostru să fie posibil doar prin existența celorlalți? Doar în măsura în care ceilalți „mușcă” din noi, slindu-ne să reacționăm pe toate căile, spre reintregire?

Petele de ceară — din pulverizanti ai imaginii reale, devin catalizatori ai celei virtuale, ai imaginii imaginate. Ai imaginii întregitoare.

Un sistem de piedici. Pentru ca imaginea să poată fi reconstruită în toată complexitatea ei. Reconstrucția însemnind în acest caz cunoaștere nemijlocită.

Ieși la fereastră și îndreptă oglinda spre soare, în așa fel ca reflexul ei să cadă pe zidul casei de vizavi. Pe zid, petele de ceară de pe oglindă devin niște umbre negre, mari cit pumnul, în mijlocul unui dreptunghi luminos. Pete negre și dreptunghi luminos, alit. Sintem alit să constatăm că dreptunghiul luminos reprezintă reducția tuturor imaginilor și petele negre proiecția tuturor golurilor din imagini. Totuși acolo, pe zid, golurile imaginii sînt cele ce se constituie în semne, cele ce îngăduie într-o oarecare măsură lizibilitatea.

Imaginea „cilită” de golurile ei? Da. Ca-ntr-un joc de puzzle. Pete de imagini și-o suprafață (egală cu oglinda) de ceară!

A întoarce capul înapoi, aproape fără să vrei, ca să zărești un peisaj sau un om oarecare: impuls de nestăvilit. Teroarea ce te-ar cuprinde dacă imaginea ți-ar apărea cu goluri, cu pete ca acelea de ceară.

Constantin Abăluță

stela anchidin

Astrală

Mi-e rănit brațul sting
cătred rădăcina inimii
și cuvintele mele
singerează...
Dar noaptea,
ah, noaptea albă
și-a aruncat bandașul
cu stele
Nu mai am corp!
Sînt o materie
care aleargă prin vid
și simt că exist
doar atunci
cind mă lovesc
de un alt vid
mai mare
decît cel care mă poartă.

Exil

În pădurea cu fructe
necoapte
mi-am trăit exilul
iubirii.
Numai riul îmi
recunoaște

pasul troienit
de frunzele toamnelor.
M-am înstrăinat
de mine
și inima
nu mai cunoaște
pulsul,
nepulsul iubirii.
În pădurea cu fructe
necoapte
mi-am trăit exilul
singurătății
și eh,
cit de departe aleargă
riurile
care mi-au mușcat
trecerea.

Cum să spun adio?

Cum să spun adio dragostei și frunzei
Cind din turnul toamnei mai răsar copaci
Cind un strigăt geme pe un colț al buzei
Să te-opresc iubite frunza să n-o calci.

Cum să spun adio cind abia-ncepută
Ai venit iubire cu-al tău destin
Toamna dezgolită, toamna mea durută
Ne-a chemat cu arbori la al său festin

Cum să spun adio frunzei și iubirii
Cind lumina-mi țese primăveri și zbor?
V-am gravat în mine cerul nemuririi
Dragoste și toamnă: aripi de cocor.

Cetate de suflet

Lungi doruri poartă-n aripi pădurea Bucovinei
Trufașă ea o umbră la margine de arc
Cu limpezimi de albi în pașiștea luminii
Sub ramul cugetării ce freamătă în larg.

Preaplinul unei clipe ce anii o înalță
O liră-albastră zboară deasupra de Mălini
Un albatros ridică o aripă-ndrăzneată
Și-o căprioară cade sub ramuri de măslini.

Sub arborii cei falnici întorși către visare
Luceafărul luminii se-nalță tot mai sus:
„La Bucovina” — cîntă o liră-n cugetare;
„Balada” nemuririi din țara mea de sus.

Lungi doruri poartă-n aripi pădurea Bucovinei,
Sub ramul cugetării statuile iucesc.
Din limpezimi de albi și pașiștea luminii
Se-nalță o cetate de suflet românesc.

Un bard al străzii

Utrillo — un nume și o existență cu rezonanțe exotice în ambianța artistică a Parisului începutului de secol. Unul dintre fanaticii boemi ai picturii franceze, născut din erupția ființă a Suzanne Valadon, figură picarescă a atelierelor și saloanelor parisiene de la răscrucea veacurilor, Maurice — fiul — nu putea să nu moștenească gustul străzii și al vieții ușoare, cu toate „ingredientele” și urmările ei, mai mult sau mai puțin amenințătoare. Dar avea să moștenească și deprinderea de a desena frumos și de a răspunde cu distincție la semnalele realului. O lume fermecătoare, cu delicii ascunse, în care lumina închipuie jocuri fără seamăn, dind relief și personalitate chiar și detaliului celui mai sordid.

Utrillo este poate primul dintre pictorii epocii moderne, care a impus în arta universală forma și densitatea expresivă a unui zid mâncat de vreme și intemperii. El a „portretizat” strada și formele care o mobilează — clădiri, biserici, trotuare, înjghebări fragile la răspântii de periferie urbană — cu pasiunea celui ce-și făcuse din asemenea decor locul predilect al întimplărilor vieții. A trăit oam cum a pictat: frenetic, sub imperiul impulsului poetic, ca un Villon al penelului, când vesel, când

trist, dar cu o capacitate a construcției plastice de o remarcabilă rigoare.

Pictor autodidact, din speța celor pe care Parisul impresioniștilor și al altor „isme” ce proliferau în epocă, le-a impus definitiv în istoria artelor. Instinctul pictural al lui Utrillo a fost, totuși, modelat, pe cât s-a putut, de mama sa și de unii dintre artiștii ce o anturau. Dar pictorul avea, mai presus de orice, un simț cromatic și o spontaneitate a construcției printr-un desen foarte expresiv și limpede orchestrat; călțări ce l-au impus atenției unor gaieristi prestigioși, grație cărora el avea să dobândească o oarecare notorietate. Faptul că dincolo de opera sa peisagistică, ce-și făcuse vad în lumea colecționarilor de artă, a primit și câteva comenzi de scenografie și pictură monumentală (cum sînt cele realizate pentru Opera Comică din Paris și pentru una dintre sălile Primăriei orașului) atestă o audiență sensibilă la tipul de creație pe care îl propunea Utrillo. O pictură greu clasificabilă, dar care, în orice caz, nu se conforma tendințelor foarte puternice care se manifestau în epocă. Poate fi și în acest amănunt o explicație a reușitelor lui. Pentru că pictura lui Utrillo a urmat îndeaproape impulsurile nativității sale artistice, ce l-au situat mai aproape de rostirea poe-

tică, intens subiectivizată, a barbizonienilor, de pildă, decît de savantele elaborații ale cubiștilor sau fauviștilor, să zicem. El nu a fost genul de creator de „laborator”, după cum nici un plein-air-ist convins nu a fost. Dar ceea ce i-a impresionat retina și sensibilitatea afectivă a lăsat urme sigure în experiența sa artistică, întreaga lui creație fiind, dacă vreți, un strigăt al ingenuității. Puțini sînt cei ce au reușit să se exprime atît de viguros și de convingător, în desen și culoare, pe sine. Și aceasta, cîntînd exclusiv pe o singură coardă — peisajul!

Așa cum a fost ea concepută, opera lui Utrillo vădește o anumită constanță stilistică, ce nu îngăduie deconspirarea formației sale autodidacte. El a creat un gen de peisaj care îl include în mod obligatoriu pe privitor în cuprinsul cadrului pictat. Este pictura unui solitar ce-și consumă dureros însingurarea. De

unde, și aerul nostalgic al evocărilor lui peisagere, vibrația intensă a lirismului ce-i alimentează, de undeva, dinlăuntrul pînzelor, căutările creatoare. Străzile lui Utrillo au în ele măreția sordidului, o dimensiune romantică de tip ossianic, deși artistul nu acceptă ipostazierea extatică, ca în fața unor ruini de demult, ci se apropie de obiectul contemplației sale cu o indicibilă simpatie. O căldură a celui deprins cu aroma periferiei, a „florilor de mușgai”, cum le-ar spune poetul, unde timpul lucrează cu rapacitate și unde oamenii se resemnează căutînd mierea luminii în labirintice curți interioare și în geamul afumat al odăilor mansardate. Iată de ce Utrillo ne apare astăzi ca un romantic și întîrziat bard al străzii.

Corneliu Antim

film

Oedip canonizat

In septembrie trecut a avut loc premiera mondială a filmului lui Martin Scorsese, *Good Fellas* traducibil ca *Mafioții* (sau eventual, mai eufemistic, *Băleții din gașcă*). Pelicula pornește de la cartea-confesiune a unui fost mafiot și reprezintă o replică la filmul lui Francis Ford Coppola, *Nașul*.

La prima vedere filmul pare un documentar în care elementul de stilizare cinematografică a cedat locul clarității și transparenței veridice. Treptat însă, așa cum, de altfel, făcea și în filme anterioare, precum *Taurul furios* și *Șoferul de taxi*, Scorsese insinuează o exagerare, supralicitarea unei coordonate de comportament și de filmare care transformă realitatea reprezentată în irealitate și banalul cotidian într-un destin tragic ce catalizează valențe simbolice. Avem în față istoria unui gangster de vocație realizată în maniera descriptivă a lui Woody Allen din *Radio Days* sau a lui Sergio Leone din *Once Upon a Time in America* ce punctează scene ce acoperă o perioadă de timp ce se întinde din anii '50 pînă la sfîrșitul anilor '70.

Scorsese refuza să ilustreze viața gangsterilor de o manieră idilică, de „operetă”. Nu-l interesează conflictele „stabilor”, cei bogați care hotărăsc soarta celorlalți din spatele biroului de lux. Eroi săi sînt trei bătauși — cu bani într-adevăr — dintr-un cartier mîrginaș. E descrisă secvențial, fără

comentarii cinematografice, concesiile sau așajamente inutilele viața unui grup de trei bărbați care se luptă să supraviețuiască.

Trivialitatea, prostia, șmecheria meschină, lăcomia sau calculul mereu depășit de accidentul provocat de impulsul violenței sau de violența cupidității sînt motoarele acestei existențe sordide. Personaj tragic, Henry Hill (ca și eroul din *Șoferul de taxi* sau pugilistul din *Taurul furios*) e victima propriei sale stări de violență interioară care-l împinge să-și asume un rol social riscant (eroul salvator al tinerei prostituate din mîinile unor mărungi gangsteri — acțiune eșuată — derivată însă din intenția de a acuza sistemul politic) care, cu toate acestea nu-i conferă satisfacție. El continuă în direcția aleasă pînă la înzălcarea regulilor de joc. Violența lui interioară ia naștere dintr-o profundă greață de viață. De teama „morții vii”, eroul trăiește pasional și agresiv viața, dar această violență îl antrenează într-o aventură care-l depășește limitele ce-l poartă dincolo de granița calculului financiar, succesului financiar, faimei, orgoliului eroic, cautiunii ideologice, regulilor cutumei de grup, în cele din urmă dincolo de regula jocului. Personajul lui Scorsese este un Oedip pe care ceilalți, semenii lui, vor să-l vadă pe cruce. Cum însă el e un veșnic excentric, el refuză și acest rol. Tragedia lui constă în permanenta depășire a propriei sale condiții umane.

Rareori Scorsese a reprezentat cu atîta mănuie mecanica dorinței paradoxale, tragismul cît și trivialitatea ei. În film se amestecă, de o manieră rar obținută, dorința de viață cu violența dură, labilitatea sentimentală, nervozitatea și labilitatea nemotivată, calculul malitios cu prostia timpă, refuzul vieții cu setea paroxistică de a trăi.

Mircea-Valeriu Deac

t.v.

Rică Venturiano și-a pierdut într-adevăr uzul rațiunii?

Deci, prima emisiune importantă de *Actualități* a anului 1991: 1 ianuarie, ora 20. Drept introducere, motto, avertisment — putem să-i spunem oricum, chiar și „indicății” — servesc cuvintele rostite de Mareșalul Ion Antonescu în 1941. Ce ne îndeamnă Conducătorul, de dincolo de mormînt? Să fim uniți, toți românii să lase de-o parte tot ce-i poate dezbină și să participe la efortul comun. Banal, dar just. În ce consta atunci, în 1941, „efortul comun”? Păi, orice om care a deschis o carte de istorie ceva mai veche, știe: războiul, alături de Hitler, împotriva Angliei, a Franței, a U.R.S.S., ceva mai tirziu și împotriva S.U.A. Deci, nici nu mai e nevoie să sublinieze crainicul, cu asta începem noul an: cu un efort de unitate în lupta noastră dusă alături de Hitler! (Luptă care avea să ne coste trei sute de mii de ostași pierduți prin stepile înghețate ale estului și care avea să ne ducă la înfrîngerea aproape totală). Strașnic început de an! Actualitate cuvinte! Și totul e strîns legat nu de convingerile vorbitorului — care spune, dar habar n-are ce spune — ci de ceva care... știi mătăluță... plutește în aer, dacă pot pentru ca să spun... ceva strașnic... care miroase a crimă, parcă, dar fumezi o țigară și izul singelui vărsat inutil se duce... Tot cît aj fuma o țigară, ar dura să te duci pînă la bibliotecă (trebuie să existe și o bibliotecă a televiziunii, nu?) să dai peste un op mai vechi de istorie, sau măcar de niște ziare (*Dreptatea*, să zicem) din 1945, și să te lămurești cît de cît cum au stat lucrurile cu tragicele îndemnuri ale Conducătorului (*Der Führer*) Ion Antonescu, din 1941. Dar de ce să te deranjezi?

În fond, ce pretenții poate lumea să aibă de la tine, un biet crainic, dacă pînă și oficialitățile au vorbit, cu cîteva zile înainte, de această familie regală „care a avut întotdeauna dispreț pentru popor”? Întotdeauna? Și Carol I? Și Ferdinand? Și tînărul de 23 de ani, Mihai I? Acesta îl înfrunța direct pe bătrînul Mareșal (un ostaș îndrăzneț ce și-a trăit propria dramă cînd s-a văzut trădat înainte de război de reprezentanții statelor în care avea în-

credere — Anglia, Franța — și, trecut de partea lui Hitler, considera că, din lealitate și onoare ostășească, trebuie să rămînă pînă la urmă alături de acesta, știind cu durere în suflet că România va fi distrusă). Dar tînărul pe care-l disprețuiește are, iată, îndrăzneala să-l înlăture și să oprească, în ultimul moment, dezastrul. Toate aceste lucruri sînt scrise negru pe alb pînă și în unele dintre manualele de istorie apărute în ultimii patruzeci de ani. Amestecate cu minciuni, dar și acolo pot fi găsite. Și totuși, nu e mai bună o țigară, decît să consulți un manual sau o colecție de ziare vechi?

În *Actualități*, după Ion Antonescu, iată-l și pe descendentul bătrînului politician Pan Halippa... Știi, tot în aer, onorabile, am simțit eu ceva-cumva, și atunci... Cine a fost Pan Halippa? În cărți scrie: luptător pentru drepturile basarabenilor, deputat în parlamentul României timp de aproape douăzeci de ani, începînd de la 1917. O figură cu adevărat interesantă. Dar reporterul a ocolit din nou biblioteca, i-a suflat cineva la ureche că Halippa a scris și poezii, și se prezintă la întîlnirea cu fiul acestuia, avînd un bogat bagaj de cunoștințe: Pan Halippa basarabean, mare poet. De unde o mai fi picat și acest atribut: „mare”, atunci cînd de poezia naivă a lui Pan Halippa — rodul unor momente de răgaz — nici un critic român, niciodată, nu a scris mai mult de o frază (de obicei, cu simpatie pentru idealurile naționale ale politicianului)? Se pricepeau Călinescu sau Lovinescu la literatură? Nu se pricepeau neam. Lasă că nu l-a înșelat pe el, pe intervievator, cel ce l-a suflat: „poet, nene! mare om, nene! mai ceva ca Arghezi și Blaga laolaltă!”

„Nu, nu cred că ne-am pierdut uzul rațiunii. Cred că ne-am lenevit, atîta tot, și că disprețuim, din adîncul sufletelor noastre de intelectuali, biblioteca. Ion Antonescu, fostul rege Mihai, chiar Halippa sînt personaje politice importante — din trecut, din prezent — despre care nu se poate vorbi „după ureche”. El pot fi lăudați, pot fi condamnați, asta-l privește pe cel ce și-a format o opinie. Dar măcar să știe despre cine e vorba! Ce Dumnezeu! Nu mai merge să faci politică înaltă, călăuzindu-te neabătut după trei fraze de indicații, cît se poate de prețioase, din *Scinteia*! Că, dacă înaintezi viteaz spre zări, glorificînd versurile „marelui poet” Pan Halippa, ajungi de rîsul curcilor.

Florin Mugur

Iluzie și neliniște

Alain Minc este unul din oamenii care îmbină reflecția cu acțiunea; o rară avis. Primul aspect îl ilustrează în calitate de gazetar și eseist. A publicat în 1986, la Seuil, un volum intitulat **Sindromul finlandizării**, urmat de **Marea iluzie** (Grasset, 1989). A doua latură a personalității lui Alain Minc (n. 1949) o constituie activitatea sa de industriaș. De aici decurge și pragmatismul său firesc, confortabil chiar, din analizele și judecățile pe care le formulează în **La Grande illusion** cu detașare și înlesnire. Încă o însușire demnă de reținut într-un climat saturat de ipoteze și de „scenarii” (care încep să devină un soi de profetism minor și excedent).

Înainte de-a aborda cartea în sine, merită să spun câteva cuvinte despre tipul cărui îl aparține. Generic, eseului politic, desigur, atât de răspândit și-atât de european. Tipologic, unei redundanțe plăcute, spumoase, spirituale, care nu înlătură însă caracterul de risipă. Un studiu sau un eseu de maximum șaiszeci de pagini de același format ar fi fost suficient pentru „mesaj”. Se poartă însă cartea — pentru orice problemă, pentru

orice idee, pentru orice punct de vedere. Autorul unui asemenea tip de opus procedează ca gospodina: adaugă icrelor de crap sau de știucă miez de piine și mult ulei. Cartea e gata. Dar și deprecieri noțiunii de carte. Totuși, diferența dintre un pahar de vin și un „șpriț” nu poate să ne scape. **La Grande illusion** este, deci, un eseu cu mult sifon și gheață. Răcoritor, dar nu mai puțin pertinent.

Alain Minc previne de la început că proiectul Europei quasifederalizate, proiect ce are o dată fixă întocmai ca apariția unui ziar — anul 1992 — este o amăgire. Europa poate fi — autorul se referă, evident, la Europa de Vest, o unitate economică, dar asta nu e de ajuns. „Identitatea economică nu conduce automat și la o identitate de destin”, afirmă Minc și aserțiunea lui e plină de bun simț.

Nu numai datorită divergențelor, frecurilor, datoritelor oculute inter-europene, inerente, nu vede autorul punându-se în practică mitul (așa îl socotește), ci și unor opoziții organice datorate: a) elitelor; b) identităților culturale naționale. Minc pune accent pe

cultură, pe realitatea și viabilitatea ei. Îi acordă un credit și o însemnatate care nu ne pot lăsa indiferenți. Aviz spenglerienilor!

Cartea e scrisă de un francez: unul care se teme, ca și compatrioții săi, de redeşptarea Germaniei, care înclină să părăsească Occidentul pentru a se orienta către continentul unde a jucat prin tradiție un rol de mîna întii. Și odată cu Mittel Europa se deslușește și conturul unor interese, afinități și unități originale. Minc nu e cel dintii care invocă regroupări, deocamdată virtuale, pe desenul cartografic sublimat al unor foste imperii. Parcă a mai făcut-o și Kundera. Mai nou se vorbește de altă categorie de afinități: latine, slave, anglo-saxone.

Se pare că pentru francezii cărora Germania le-a rămas în inconștient ca mare putere și concurent, proiectul Europei 1992 ar fi constituit dacă nu un panaceu, un paliativ: Minc le spulberă, deocamdată pe hîrtie, iluzia („marea iluzie”). Este însă și el, de asemenea, preocupat obsesiv de renașterea Germaniei, încît analiza lui își restrînge treptat aria la un singur subiect: raporturile franco-germane. Nu fac literatură, sau manoperă literară, mărturisind că în urmă cu șase luni, cînd un diplomat italian de o scriitoare inteligentă mi-a spus că Franța continuă să facă politică tradițională — adică invers de ceea ce face Germania — mi-a venit în gînd cartea lui Alain Minc.

Pentru că am citit inițial cartea în august 1989 cînd unificarea Germaniei era încă virtuală iar pentru mulți era tot un mit, adică așa cum este pentru Minc Europa anului 1992.

Să vedem, dar, cum rezistă ipotezele și judecățile autorului la confruntarea cu proba timpului. Să cităm: „France-

zii îi exasperează pe bună dreptate pe germani cînd o țin ca gaia mațu’ cu reunificarea. Francezii se lasă duși la vale de propriul lor tropism: cartezian, monolitic, etatist. Ei se înspăimîntă închipuindu-și o Germanie reunificată în felul unui nou Reich, de dată asta democratic și amiabil. Își imaginează o suprapunere de stat, o fuziune de birocrații, o osmoză a elitelor. Pe scurt, francezii nu pricep că o identitate națională poate să se exprime și în afara unității statale. Zi-le francezi, și pace! Germania a fost o națiune înainte de a fi un stat; ea a constituit în mod accidental un stat și este pe cale de a deveni o națiune. Acolo o duce situația demografică; într-acolo o împinge sociologia; acolo vrea să ajungă cultura. Cît privește instituțiile, vor intra și ele pe acest făgaș, silite de hazard. // R.D.G.-ul nu cunoaște drama demografică a Germaniei occidentale. (...) Un reflex visceral de supraviețuire îi va împinge pe germani să se apropie unii de ceilalți. (...) // Societățile civile din Est și din Vest se contopesc și se aseamănă pe zi ce trece mai mult. Astăzi (în 1989, n.n.) germanii din Vest își vizitează rudele din Răsărit cu aceeași frecvență cu care un parizian se duce să-și vadă verii de la sud de Loire. (...) Noi sîntem încă prizonierii imaginilor acumulate de-a lungul anilor: cele dinții vizite de acum două decenii; martiri Zidului; un Berlin hemiplegic. Un zid de tăcere face astfel încît să mascheze dispariția Zidului”. (p. 44—45).

Ce-ar mai fi de adăugat?

Dan Ciachir

ANNA de NOAILLES: Contesa cu inima în palmă

La sfîrșitul lui 1989 au apărut două cărți despre o fiică a României, intrată prin căsătorie în una din cele mai strălucite familii ale marelui nobil francez Anna de Noailles, născută Brăncoveanu, și în istoria literaturii franceze prin culegerile de poezii **Coeur innombrable**, **Les Eblouissements**, **Les Vivants et les Morts**, **Les Forces Eternelles**, — două cărți: Anna de Noailles, un *mystère en pleine lumière* de François Broche și Anna de Noailles, *coeur innombrable* de Elisabeth Hugonet-Dugua cărora Jean Chalon le închină un articol în cadrul Documentului Literar al lui Figaro.

François Broche a scris această carte cedînd „fascinației celei care a scris poeme superbe și a pronunțat cuvinte de neuitat ca: **Am dorit să mor ca să încetez să-mi fie milă sau Sint punctul cel mai sensibil al universului** — carte în care sînt restituite „misterele, luminile și mai ales inefabila prezentă a acestei încarnări a poeziei”.

Elisabeth Hugonet-Dugua, universitară a consacrat 6 ani din viață, cercetînd arhivele familiei Annei, redactînd

du-și cartea pe baza scrisorilor scrise și primite de poetă de la Marcel Proust, Cocteau, Loti, Mauriac, Barrès, Valéry etc. Anna de Noailles este văzută în această biografie-corespondență, prin ochii familiei ieșind „complet albă ca o gîscă ori ea nu avea nimic dintr-o gîscă albă, după mărturisirile contemporanilor săi”.

„Anna de Noailles se naște la 15 noiembrie 1876 la Paris. Ea aparține uneia din cele mai vechi familii din România. Părinții săi, în reședința lor din Avenue Foch primesc lumea cea mai selectă din Paris, din Londra, din Petrograd.

Familia petrece vara în Savola, unde mondenitățile continuă. Frederic Mistral, Paderewski, ducesa d'Argyll, Prințul de Gales, Rotschildii, prinții de Polignac se succed. Mondenități care n-o împiedică pe Anna s-o asculte pe mama ei cîntînd la pian. **Eu am ieșit din pianul tău** — îi va spune ea mai tîrziu — și de a intra în legătură cu natura.

Frumoasă, foarte frumoasă, Anna își admiră propria sa reflecție în frumusețea munților și lacurilor. Ea ține un jurnal intim, scrie poeme pe care a-

propriații săi cu un entuziasm comunicativ le dau prietenilor să le citească. Renumele Annei începe și nu va înceta să crească. Prudentă, Doamna Brăncoveanu recomandă fiicei sale să nu publice nimic înainte de căsătorie. La 18 august 1897, Anna se căsătorește cu Mathieu de Noailles”.

În mai 1901, apare primul său volum **Le cœur innombrable** aducîndu-i o celebritate imediată, care nu face decît să crească odată cu apariția volumelor următoare.

„În prima pagină de la Figaro la Echo de Paris strălucesc ochii luminoși ai Annei și se publică versurile sale contagioase. Nu ne putem face astăzi o idee despre ce a fost gloria Annei de Noailles în acea vreme”.

În 1899, îl întâlnește pe Maurice Barrès. Corespondența lor va fi accesibilă abia în primăvara anului 1901. „Se pare că Maurice și Anna n-au fost amantii. Ei s-au mulțumit să amalgameze sublimul lor. Cele mai bune lucruri te obosesc și un exces de sublim îi conduce la ruptură. Lucrurile nu se opresc însă aci. Barrès avea un nepot Charles Demange, scriitor ca unchiul său și ca el, îndră-

gostit nebunește de Anna. În august 1909, după o ultimă întîlnire cu Anna, Charles se sinucide. Toate aparențele sînt împotriva contesei care cu această ocazie pierde puțin din divinitatea sa, și e acuzată că l-a împins la sinucidere pe Charles”.

„Anna de Noailles va suferi cumpînt de bănuiele provocate de sinucidere, apoi va continua drumul său de mică zeiță impetuoasă, cum o numise Rilke”.

„În timpul războiului din 1914—1918, nu pierde niciodată credința în victorie. Nu este ea intimă cu principalii generali cărora le dă din belșug sfaturi inspirate și viziuni de tactică? După război, va fi în Franța prima femeie căreia i s-a acordat Legiunea de Onoare în grad de comandor”.

Va deveni membră a Academiei Regale a Belgiei, precedînd-o pe altă mare scriitoare și româncă, Marta Bibescu.

„Ea a murit de această hipersensibilitate la 57 de ani (13 aprilie 1933) declarînd la sfîrșitul agoniei sale: **Mor din voia mea**. Acestea au fost ultimele cuvinte ale divinei contese care vorbise atît și despre care Cocteau pretindea că ajunsă în paradis continuase strălucitorul său monolog”.

Dispare în mijlocul onorurilor, doliurilor și atacurilor supraréalistilor care își bat joc de operele și personajul său, o multime imensă conducînd-o la Père Lachaise pe cea care scrisese într-unul din cele mai frumoase poeme: **Sint moartă deja pentru că trebuie să mor**.

„Anna de Noailles nu este moartă pentru că învie în aceste două biografii”, apărute la 56 de ani, după moartea ei.

Prezentare și traducere: D. St. Rădulescu

moda, altfel

Iconografie

Louis David, Gros, Robert Lefevre au fost pictorii oficiali ai primului Imperiu. David a primit comanda a patru tablouri mari care erau destinate decorării sălii tronului. Numai două dintre ele au fost executate, dintre care numai primul, **Le Sacre**, i-a cerut lui David trei ani de muncă. Acum se află la Louvre. Dar și la Versailles sînt întemnițate, ca să fie apărute, numeroase tablouri ce au immortalizat episoadele glorioase ale fenomenului Napoleon: Hue, Demarne, Girodet, Carle Verne, H. Lecomte, Lafond, I. Van Bree. Statuile s-au grăbit, cu ardore, să imbrățească parcurile și pietele oraselor cu prezența spirituală a „micului Le Grand”:

Canova (Milano), Chaudet, Seurre (statuile așezate pe coloana din Place Vendôme, între 1833 — 1863 a fost înlocuită de Napoleon III cu Cezar-de Dumont), Le Veil (Cherbourg), etc. etc... Litografiile, gravurile, medalii, arcuiri de triumf, fîntini, memoriile ale generalilor ce l-au înconjurat, ale femeilor care l-au iubit, l-au acceptat sau au fost obligate s-o facă, ba chiar și ale lui însuși, scrisori și anecdote orale, completează omagiul apoteotic adus împăratului.

Intr-un tablou de Fr. Gérard (Versailles), Bonaparte e țoapăn și important, înconjurat de toate semnele și însemnele puterii cîștigate iar încadrarea îi poartă inițială între frunze de laur, așa cum va apare pînă în zilele noastre pe mobilier, tapiserii, țesături, pahare, cutii și sticle de cognac (fără albinuță și stup). Ramura de lauri îi înconjoară capul, lăsîndu-i ciriliontul să cadă pe frunte, hainele îi sînt inspirate de antichitate, cu poalele brodate și mărginite de franjuri; eroul poartă sandale romane (se vede numai una dar se presupune că avea două), colan cu stea, toiaș împodobit cu... vultur, mantie imperială cu coleretă, căptușită cu hermină; în fundalul tabloului — un tron cu spătar în rozetă, în centrul căruia e litera N; a-lături, pe o pernă, sceptrul puterii. E tabloul care-l statornicește ca Napoleon Le Grand și numele e păzît de vulturi. E tabloul puterii depline iar privirea, de atîta hotărîre, e fixă. Doar un colț al gurii par-

că poartă o cută dar impresiile pe care le solicită sînt diferite: emărăciune sau dispreț? În tot cazul, nimic nu aduce cu idealizanta pensulă a lui David, cu expresia visătoare, aproape serafică a chipului, cu privirea exaltată, tragică, dăruită unui vis, cu paloarea educată a feței inconjurate de plete rebele. Totuși nu pare un **travesti**, se simte că e un împărat.

În tabloul lui J.B. Regnault „Mariage du Prince Jérôme et de la Princesse de Wurtemberg” (Versailles), Napoleon e deja obișnuit cu puterea, cu fastul, cu risipa, cu ideea că totul i se cuvine. Iosefina, cu doamnele ei de onoare, privește și stau ea la fotograf, împăratul, pe tron, are o poziție a picioarelor pe care o au toți regii și împărații, în tablouri. De sub panajul enorm, ce-i acoperă capul, privea și aceea a unui stăpîn al lumii, care se mai distrează și el din cînd în cînd.

E perioada în care N. începe să-i reproșeze I-finei că n-are nici o preocupare și că e prea chelțuitor. Era lacomă după tot ce era frumos. Toate obiectele de artă, indiferent de preț, dorca să-i aparțină și avea prostul obicei de a nu avea curajul să refuze marfa unui negustor fără a cumpăra măcar ceva. De obicei cumpăra obiecte extrem de scumpe, fără a-i fi de vreun folos. Le cumpăra pentru plăcerea de a cumpăra. Nici măcar nu avea preferință pentru vreun gen de obiecte sau valori. Tot ce i se părea că e de „bon goût” trebuia să-i aparțină. Se crease și se răs-

pîndise legenda că „personne n'avait un goût aussi exquis que le sien”. Legendă de care tot fabricanții și negustorii profitau, oferindu-și produsele pe care ea, poate tot de dragul legendei, le accepta. Dar sosea și ziua plăților (nu exista gospodărie de partid nici măcar pentru împărăteșe) și atunci era nevoită să apeleze la „son petit” Le Grand; el plătea dar își amintea de temperamentul meleagurilor natale și după scandalul și scene violente, penibile, împărăteșea plîngea. „Combien La Malmaison ne lui a-t-elle pas coûté de larmes!”. Dar instalată, cu lacrimi sau fără, a apelat la arhitectul M. Berthaux, la interdențul grădinilor sale, M. Amédée de Bonpland, la prietenul său, celebrul M. de Humboldt și s-a apucat de botanică. A plătit trei mii de franci, pe vremea aceea, pentru un bulb de floare rară, a învățat plantele să clasificările lor, întocmite de naturaliști, originea și proprietățile lor.

Cît de curînd se vor apuca nevestele parlamentarelor noștri suverani să studieze botanica, la cine vor apela pentru bani, vor fi oare în stare să afle că mai sînt și albe Flori Sănătoase Naționale în afară detrandafiri și că sînt acesta numără trezeci de specii după Sir Joseph Hooker, șasezeci de specii după Baker; cum de s-au ales tocmai speciile *rosse cochonniers* și *rose de chien* pentru țara noastră, pe care poporul o cîntă ca fiind „dulce grădină”.

Corina Cristea

„SCEPTICISMUL SAU SUPREMAȚIA IRONIEI“

seama de primejdia istoriei și a condamnat-o definitiv.

E. M. C. — Pentru gnostici, tot ce este asociat timpului provine din rău. Discreditul privește istoria în ansamblul ei, ca aparținând sferei falsei realități. Ea nu are nici sens, nici utilitate. Trecerea prin istorie e sterilă. O astfel de viziune se îndepărtează considerabil de eschato-logia creștină oficială și edulcorată, cea care vede în istorie și în relicele acestora niște încercări în vederea mântuirii.

S. J. — Toată opera Dvs. mărturisește o concepție asupra istoriei apropiată de cea a gnosticilor. Credeți că trebuie asociată răului?

E. M. C. — Sint convins. Omul a fost condamnat încă de la-nceput. El uită, în acțiune, plenitudinea primordială, cea care-l apăra de timp și de moarte. Din propriul său stăpîn, a ajuns propria-i ruină. Istoria izvorită din timp și mișcare e condamnată la autodistrugere. Nimic bun nu poate decurge din ceea ce, la origine, a fost efectul unei anomalii.

S. J. — În sensul acesta trebuie înțeleasă și formula Dvs.: „Istoria este ironia în mers“, nu-i așa?

E. M. C. — Tot ceea ce face omul se întoarce împotriva lui. Fiecare acțiune este o sursă de nefericire, fiindcă a acțiunea este ceva împotriva echilibrului lumii, înseamnă a-ți propune un scop și a te proiecta în devenire. Fie și cea mai mică mișcare, ea este nefastă. Dezvăluie forțe ce vor sfîrși prin a te distruge. A trăi într-adevăr înseamnă a trăi fără un țel. Asta și prevede înțelepciunea orientală, care a înțeles foarte bine efectele acțiunii. Nu există nici o descoperire care să nu aibă consecințe funeste. Omul va „ieri totmai din pricina geniului său. Fiecare forță declanșată de el — îi îngroapă mai adinc. Omul este un animal care a trădat; pedeapsa lui este istoria. Toate evenimentele petrecute de la începutul timpului revelă omnipotența unei legi inexorabile. Inșuși binele este un rău. De fiecare dată când prometea este legată o pedeapsă. Minunata clarviziune a înțelepciunii antice, atunci cînd crede că destinul îl va distruge pe cel care ndrăznește să-l sfideze pe zei. Omul ar fi trebuit să se oprească, dar n-a mai putut să stăvilească procesul grandios și dezastruos în care se angajase.

S. J. — Ce-ați vrut să spuneți, cînd ați afirmat că „orice metafizică este reacționară“?

E. M. C. — Metafizica implică o reflecție transistorică. Ea se ocupă de esență, de ne-schimbător. Ea transcende temporalul, nu avansează.

S. J. — Ce influență a avut asupra Dvs. Spengler, marele teoretician al declinului occidentalului?

E. M. C. — L-am citit cu ardoare în adolescență. După aceea, nu m-a mai interesat. N-a fost un rău profet, fiindcă a avut gustul catastrofelor. De altfel, filosofia istoriei nu e posibilă, dacă nu ești sensibil la spectacolul oferit de degingo-ada civilizațiilor. Să luăm cazul Romei: dacă escalada creștinismului l-a fost simptomul fatal, aceasta s-a-nim-pilat fiindcă vlăguirea coloriale credințe s-a aliat anemiei progresive a indigenilor. Cea mai mare parte a capitalei era compusă din imigranți. Triumful creștinismului a fost chiar misiunea acestora. Sclavii l-au adus întotdeauna, într-un fel de răzbunare. Că înțelegința romană să fi fost, la rîndu-i, sedusă de noua religie, aceasta este mai puțin de conceput. Dar se poate presupune că nepăsarea lor suverană a fost răspunză-toare. Imoreună, romanii degenerați și străinii plini de vitalitate au impus creștinismul; și e tentant să stabilești o paralelă cu Occidentul de astăzi, sasișit și el de propriile-i tradiții. Franța, în special, trece printr-o oboseală istorică, fiindcă ea, în Europa, este cea mai vlăguită. Dacă este țara cea mai civilizată, este, în același timp, și cea mai uzată, și mai vulnerabilă. Un popor este amenințat atunci cînd a înțeles, ndică atunci cînd a atins un grad de rafinament, care-i va fi, în chip fatal, funest.

S. J. — Pentru filosofi, Dvs. reprezentați o versiune modernă a scepticismului. Ce credeți despre scepticism și cum l-ați definit?

E. M. C. — Ca o perpetuă interogație. Refuzul instinctiv al certitudinii. Scepticismul este o atitudine emanentă filosofică, dar — paradoxal — nu este rezultatul unui demers, al unei deveniri: el este înnașcut. Da, sceptic te naști. Ceea ce nu împiedică deloc manifestările superficiale de entuziasm. În general, se crede despre mine că sint un pasionat și, la un anumit nivel, lucrul e adevărat, însă fondul rămîne sceptic și totmai acest fond, aptitudinea de a pune orice evidență sub semnul întrebării, contează. Fără îndoială, pentru a acționa este nevoie de certitudine. Numai că, cea mai mică reflecție ruinează asentimentul spontan. Sfîrșim întotdeauna prin a constata că nimic nu-i solid, că totul este nefondat. Scepticismul sau supremația ironiei. Rădăcinile îndoiei sînt la fel de adînci precum cele ale certitudinii. Numai că scepticismul e mai rar, se-nfîlșește la fel de rar ca luciditatea, ca și vertijul care-l însoțește.

S. J. — Dvs. remarcăți adesea ambivalența îndoiei, a dubiului, pe cît de hrănitor, pe atîta de devastator.

E. M. C. — Îndoiala delicată a oame-

nilor civilizați nu-l decît o manieră de a se ține la o distanță respectabilă de evenimente. În schimb, există o îndoială devastatoare, un fel de maladie ce roade individul și care-l poate distruge. Aceasta îndoială excesivă nu este, adeseori, decît o etapă. Ea provoacă saltul în credință, dat fiind că în îndoiala amănunțită nu se poate viețui prea mult. Îndoiala precede, în cele mai multe cazuri, convertirea, religioasă, ori de altă natură. Toți misticii au trecut prin mari tulburări, vedine prăbușiri. Astfel încît, inevitabil, se pune întrebarea: „Pînă unde se poate merge-n îndoială?“ Răspunsul este simplu: rămîi în îndoială, ori ieși din ea. Îndoiala este, fie paralizie, fie trambulină.

S. J. — Ce spuneți mă face să-mi amintesc cuvintele lui Gh. Thibon, comparînd scepticul cu credinciosul: „Scepticul, spune el, nu are iluzii, dar, îndoindu-se de tot, el nu avansează; adevărul credincios se îndoiește și avansează concomitent: el înaintează mergînd pe propria-i îndoială“. Credința, deci, este o modalitate de ieșire din îndoială?

E. M. C. — Desigur. Cei înainturii căroră credința rămîne latentă, pentru el dubiul este o etapă capitală, chiar obligatorie. Cel necontaminat de îndoială nu poate merge prea departe pe plan spiritual. Eroicul act al depășirii este primordial. Dar există și din cel care nu pot depăși îndoiala, afectați de o inaptitudine organică de a crede. Asta-i cazul meu. Sint un „douteur“ incurabil. Am trecut de multe ori în viață prin ispite religioase, m-am afundat în lectura misticeilor, cred că-i și înțelegam, dar, chiar cînd să fac sautul, ceva se revolta în mine: „Nu, n-ai să mergi mai departe“. Cînd am scris *Laerimi și sfînți*, trăiam într-o adevărată luptă între tentația credinței și refuzul ei și, totuși, niciodată nu-mi puteam depăși îndoiala. Imj este atît de naturală fascinația negativului, încît îi simt prezența în fiecare clipă.

S. J. — Dar, poate că totmai această pornire către negativitate constituie motorul depășirii spirituale. Mazechistul simte nevoia să-și umilească eul, pentru a se elibera cit unul bine. De fapt, pentru a se anula. Marii sceptici, vedem, sint înțelepți. Și, atunci, de ce n-ar fi scepticismul o formă de spiritua-litate a vremii de azi?

E. M. C. — Nu sint în stare să spun dacă această dispoziție a spiritului va să dureze, dacă ea este forma viitorului, ori dacă nu-i decît o trezire pasageră. Ori-cum ar fi, asist pentru prima oară la un atare refuz al iluziei și la o astfel de prăbușire a dogmelor. Adevărat este și că toate marile securi istorice au fost urmate de un val de scepticism. Stră-lucirea intelectuală a lumii antice s-a stins odată cu pătrunderea creștinismului. Era de neconceput ca niște spirite atît de cultivate să se lase captivate de un ideal atît de naiv. Rechizitoriul lui Celsus rămîne documentul cel mai patetic și cel mai instructiv despre stupearea unui păgîn în fața erupției creștine.

S. J. — Cînsimul însoțește adesea scepticismul. Cum le distingeți?

E. M. C. — Cînsimul este animat de un apetit al negației aproape vicious, ca și de voința de a demasca. E în el ceva diabolic, un joc pervers al spiritului, spre deosebire de echilibrul prin care se definește scepticul, ca și de anxietatea minoră a dezabuzatului. Scepticul se poate alătura acestuia din urmă, dacă-și conștientizează decepțiile și tulburările, pînă-ntr-atît starea de neliniște (le malaise) constituie prima etapă a reflecției filosofice.

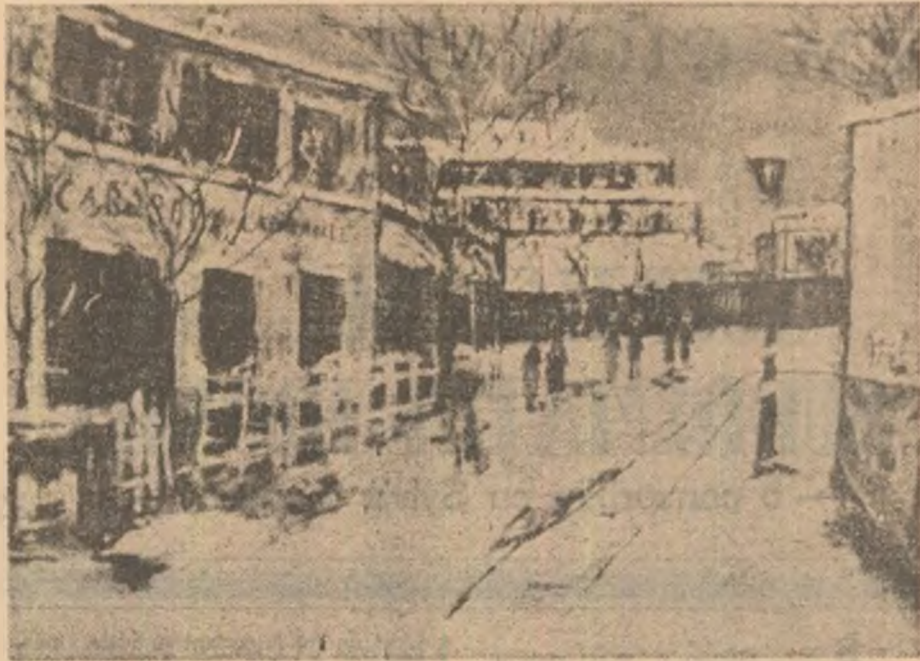
S. J. — Ați văzut în Fitzgerald exact tipul dezabuzatului, de care totmai ați vorbit, invinsul resemnat, ce se complace în propria-i apărare pasivă. El nu își poate converti disperarea în mistică, el rămîne să vegeteze intru disperare, nefiind la înălțimea stării care l-a în-timpălat. Vă citesc: „Reacția dezabuzatilor, desigur, indivizii incapabili să recurgă la arriere-planul metafizic, ori la o formă transcendentală de mintuire și care se leagă de propriul rău, se complac în aceste învingeri acceptate. Dezabuzarea este echilibrul celor învinși. Și totmai acest învins, după ce a cunoscut necru-țătoarele adevăruri ale «Crack-up»-ului, se duce la Hollywood în căutarea succesului... (EXERCISES D'ADMIRA-TION). Nu atît opera literară, cit această criză v-a reținut la Fitzgerald?

E. M. C. — Numai o criză gravă l-ar fi putut face să vadă adevărurile esențiale. Pentru oameni ca el, prăbușirea este necesară. Eul confortabil e condamnat spiritual. Profunzimea rămîne monopolul celor care au suferit.

S. J. — Cea mai mare plăcere este, pentru Dvs., muzica. Trăsiți momente de înălțare alături de Brahms, Schumann sau Schubert. Ce este muzica pentru Dvs.?

E. M. C. — Singura artă care oferă un sens noțiunii de absolut. Este absolutul trăit, trăit, totuși, prin intermediul perfid al unei imense iluzii, fiindcă dispare odată ce muzica tace și se lasă liniștea. Un absolut efemer, un paradox, adică. Această experiență se cere infinit reînnoită, pentru a se perpetua, este ca și experiența mistică, ale cărei urme dis-pare odată cu reîntoagrea în cotidian.

S. J. — Sint anume momente privilegiate pentru muzică?

E. M. C. — Noaptea, muzica primește dimensiuni extraordinare. Extazul muzical e similar extazului mistic. Încerci sentimentul de atingere a limitelor, senzația că poți trece dincolo. Nu mai contează, nu mai există nimic, aproape. Ești în mijlocul unui univers de vertiginosă puritate. Muzica este limbajul transcendenței. De aici și complicitatea pe care o stabilește între ființe. Muzica îi proiectează pe oameni într-un univers unde-s abolite toate frontierele. E regretabil că Proust — care a analizat mult muzica și efectele sale — ignoră capacitatea ei de a transporta dincolo de senzații. E, de altminteri, semnificativ, din acest punct de vedere, că Proust nu l-a frecventat intelectual pe Schopenhauer, ținîndu-se aproape de Bergson. N-a depășit psihologia.

S. J. — Este exact diferența dintre un metafizician și un estet. Proust rămîne estet, deși atinge cîteodată altă dimensiune, cea care depășește lumea formelor.

E. M. C. — Adevărata neliniște metafizică îl stînjenea. Experiențele lui muzicale au întotdeauna o legătură cu istoria personală. Elc nu-l poartă dincolo de viața sa, de viață. Ajungi pe deplin în lumea muzicii numai cînd îți depășești umanul. Muzica este un univers, înfinit real, cu toate că insesizabil, evanescent. Omul care nu-i în stare să ajungă acolo — fiind insensibil acestei magii — este lipsit de însăși rațiunea de-a fi. Ii este inaccesibil supremul. Nu înțeleg muzica decît cel cărora muzica le este indispensabilă. Dacă muzica nu te face nebul, ea nu înseamnă nimic.

S. J. — Muzica, așadar, ne confruntă cu acest paradox: eternitatea întrevă-zută în, prin, timp!

E. M. C. — Într-adevăr, e absolutul sesizat în timp, dar incapabil să rămînă acolo. Un contact deopotrivă suprem și vremelnic, fugitiv. Ca să rămîi acolo, ar trebui o emoție muzicală nesfîrșită. Același este cazul fragilității mistice. În ambele cazuri, același sentiment de ne-desăvîrșire, însoțit de un regret cumplit, de o nostalgie fără de limită.

S. J. — Și chiar această nostalgie este fundamentul viziunii Dvs. despre lume. Cum ați definit-o?

E. M. C. — E un sentiment legat, în parte, de originea mea română. El impregnează toată poezia populară. O sfinșiere indefinibilă, numită în românește „dor“, aproape de germanul „Sehnsucht“, dar și de „Saudade“-le portughez.

S. J. — Scriați undeva că „există trei feluri de melancolie: rusă, portugheză și unguerească“.

E. M. C. — Cel mai melancolic popor pe care-l cunosc este cel maghiar, e de ajuns să citeți muzica țigănească, pentru a ne convinge de asta. Brahms, în tinerețe, a fost fascinat de ea. De aici și farmecul insinuant al operii sale.

S. J. — Muzica este expresia cea mai adecvată a nostalgiei. Dar poezia? Spuneți alundeva: „Poezia exprimă esența a ceea ce nu poate fi posedat; semnificația ei ultimă: imposibilitatea ericării «actualității». Bucuria nu este un sentiment poetic [...] între poezie și speranță incompatibilitatea-i completă“. (Precis de décomposition). Dar în La tentation d'exister, le recunoașteți poezilor un statut privilegiat, pe care-l invidiați. El ar forma, pare-se, o specie umană ce înțeține cu timpul un raport diferit de cel al omului obișnuit, și care se simte acasă în universul cuvintelor. Care sint relațiile Dvs. cu poezia? De ce vă simțiți exclus din universul lor?

E. M. C. — Trebuie să spun, mai întâi, că, în timpul războiului, eram foarte pasionat de poezie, mai ales de poezia engleză. Atîta vreme cit frecventezi poezia, nu risți vidul interior. Opera și cu time, cititorul, aparțin aceluiași univers, viețuind într-o intimitate extraordinară. Ca și-n cazul muzicii, atîngi ceva esențial și coplesitor: un soi de grație, de complicitate supranaturală cu indefinibilul. Timpul nu mai contează, ești protectat dincolo de devenire. Muzica și poezia, două aberații sublime.

S. J. — De ce v-ați rupt relațiile cu poezia?

E. M. C. — Din epuizare interioară, din cauză că mi-a slăbit capacitatea de emoționare. Vine un timp al secătuirii. Or, interesul nostru pentru poezie ține totmai de prospețimea spiritului, fără de care ajung să-ți sară-n ochi numai

artificiile. La fel e cu scrisul. Pe măsură ce-mbătrînesc, scrisul îmi apare ca in-esențial. Ieșit, totuși, dintr-un ciclu de tulburări și neliniști, simt, în sfîrșit, dulcea capitulării. Cum randamentul este suma superstițiilor, sint fericit de a nu-i fi cedat integral pînă la urmă. Cunoașteți respectul pe care-l port neimpliniților, celor care au curajul să dispară fără a lăsa vreo urmă. Dacă m-am lăsat în voia scrisului, de vină este lenea mea. Trebuia s-o justifice într-un fel, și cum puteam s-o fac altfel, dacă nu scriind-o? Fragmentul, singurul gen compatibil cu umorile mele, este orgoliul unui moment de transfigurare, cu toate contradicțiile ce decurg din asta. O operă de largă respirație, supusă exigențelor construcției, falsificată de obsesia continuității, este prea coerentă pentru a fi și adevărată.

S. J. — Nu rezidă, așadar, adevărul Dvs., în chiar această tăcere pe care o opuneți astăzi celor ce vă așteaptă noile cărți?

E. M. C. — Poate; dar, dacă nu mai scriu, e fiindcă m-am săturat să crea-miez universul! Sint victima unui soi de uzură. Luciditatea și oboseala m-au învins — oboseala filosofică, dar și cea biologică — ceva s-a stricat înăuntru. Scrii din necesitate, iar lenea, moliciunea, fac să dispară această necesitate. Vine un timp cînd ea nu te mai interesează. În plus, am cunoscut prea mulți oameni care au scris mai mult decît ar fi trebuit, care s-au încapăținat să producă, stimulând de spectacolul vieții literare pariziene. Dar mi se pare că și eu am scris prea mult. O singură carte ar fi fost de ajuns. Nu am avut înțelepciunea de a-mi lăsa neexploatate virtualitățile, așa ca adevărații înțelepți pe care-i admir, cei care, declinat, n-au făcut nimic cu viața lor.

S. J. — Cum vă priviți astăzi întreaga „operă“ (dacă acest cuvînt are vreun sens în ochii Dvs.)?

E. M. C. — Iată o chestiune care nu mă preocupă deloc. Destinul cărților mele mă lasă indiferent. Cred, totuși, că unele dintre insolentele mele vor rămîne.

S. J. — Ce i-ați spus celui care vă descoperă azi cărțile? L-ați sfătuit să înceapă cu una anume?

E. M. C. — Poate s-o aleagă pe oricare, fiindcă nu există progresie în tot ce-am scris. Prima mea carte conține deja, virtual, tot ce-am spus după aceea. Numai stilul diferă.

S. J. — Este vreun titlu la care țineți în mod deosebit?

E. M. C. — Fără nici o îndoială: De l'inconvénient d'être né. Subscriu la fiecare cuvînt din cartea asta, pe care-o puteți deschide la orice pagină doriți, nu e deloc necesar s-o citiți pe toată. Sint la fel de atașat de *Sylogismes de l'amer-tume*, din simplul motiv că toată lumea a vorbit-o de rău. S-a pretins că m-am compromis, scriind această carte. În momentul apariției ei, numai Jean Rostand a văzut just: „Această carte nu va fi înțeleasă“, a zis el. Înău cu totul special în la ultimele șapte pagini din *La chute dans le temps*, ele sint tot ce-am scris mai serios. M-au costat mult și sint, în general, neînțelese. S-a vorbit puțin despre cartea asta, cu toate că, din punctul meu de vedere, este cea mai personală carte a mea și unde-am spus lucrurile cele mai aproape de inima mea. Într-adevăr, există o dramă mai mare, decît cea de a fi căzut din timp? Puțini cititor, totuși, au remarcat acest aspect esențial pentru gîndirea mea. Aceste trei cărți ar fi fost de ajuns și nu încetez să spun că am scris totuși prea mult.

S. J. — Este ultimul Dvs. cuvînt?

E. M. C. — Da.

* Dialogul prefătează volumul „En lisant, en écrivain“, de Sylvie Jaudeau, apărut în octombrie 1990 la „José Corti“, o suită de analize la opera lui Cioran. Într-unul din numerele viitoare ale „Luceafărului“, Sylvie Jaudeau însăși va fi subiectul unui interviu.

** Este vorba de traducerea efectuată de Leopold Ferdinand, la „Suhrkamp“, un tînar filosof care a avut, de asemenea, amabilitatea de a răspunde întrebărilor noastre, după cum se va vedea, în curînd.

„SCEPTICISMUL SAU SUPREMAȚIA IRONIEI“

— o convorbire cu Sylvie Jaudeau * —

confruntă cu eșecul, iar deziluzia îi reumanizează. Celui cărui i-a reușit totul este, în chip necesar, un superficial. Eșecul este versiunea modernă a neantului. Toată viața am fost fascinat de eșec. Un minimum de dezechilibru se impune. Unele ființe perfect sănătoase psihic și fizic îi lipsește un „savoir” esențial. Sănătatea perfectă este a-spirituală.

S. J. — Așa se explică interesul Dvs. față de sfinți, aceste ființe profund „perturbate”, interes impregnate de curiozitate, de admirație și mirare, pentru acești oameni, care, după ce au renunțat la toate iluziile oferite de lume, își păstrează intactă capacitatea de a crede inverșunat în iluzia supremă, absolutul.

E. M. C. — Fără îndoială, mistica mă interesează mai mult decât sfințenia; ea reprezintă, pentru mine, ceva bizar, care-mi excită curiozitatea. Excesele sfinților mă atrag prin latura lor provocatoare. Poate că, astfel, ei îmi dezvăluie o cale ce mi-ar fi fost posibilă, cu toate că am înțeles foarte repede că nu puteam urma un destin religios, pentru care eram înapt, fiind incapabil de credință. Nu mi-era permis să trăiesc decât experiența de dincoace sau dincolo de crez. Nu credința, ci plictisul chinător (l'ennui) m-a făcut să întrevăd domeniul esențialului. Dacă atitudinea religioasă mi-era străină prin însăși natura mea, tentația ei persista, totuși, în mine. Mi-aduc aminte că, în anii aceia, aveam o prietenă, atinsă de un misticism fervent. A mers destul de departe pe calea aceasta. Era un om simplu, fără cultură, însă dotată cu o inteligență vie. Ea mă simțea un rătăcit pe drumurile acelea și știa că voi fi forțat să mă retrag. A intuit just: cum am ajuns în Franța, în 1937, tentația misticismului m-a părăsit, am fost invadat de conștiința eșecului, am înțeles că nu fac parte dintre aceia care găsesc și că domeniul meu este rătăcirii suferință, chinul solitar. Precis reprezintă chiar desăvârșirea acestei perioade.

S. J. — Și unde, într-adevăr, amărăciunea eșecului se vede foarte bine. Toate reacțiile Dvs., ulterioare sunt marcate de regretul acesta.

E. M. C. — Regretul era prezent fășis deja în *Pe culmile disperării*, cartea unuia evadat din umanitate. Eu nu sunt nihilist, cu toate că negația m-a atras întotdeauna. Eram foarte tânăr, un copil, aproape, atunci când am cunoscut pentru întâia oară sentimentul nimicului, în urma unei luminări pe care nici astăzi n-o pot defini. La mine, refuzul a fost întotdeauna mai puternic, decât entuziasmul. Atras deopotrivă de tentația absolutului și de persistentul sentiment al vacuității — cum aș fi putut să sper?

S. J. — Vreți să comentați acest aforism: „Sint momente cind, atit de îndepărtat de credință, nu-l concepem ca interlocutor decât pe Dumnezeu“?

E. M. C. — Dumnezeu reprezintă ultima etapă a unui drum, punctul extrem al singurătății, punctul, fără de substanță, cărui trebuie să-i dai un nume, să-i atribui o existență fictivă. În fond, el îndeplinește o funcție: cea a dialogului. Chiar necredinciosul aspiră să-i vorbească „Singurului”, căci nu-i deloc ușor să conversezi cu neantul. Budismul, în ce-l privește, eludează această dificultate, fiindcă el nu se fondează — precum creștinismul — pe dialog. Dumnezeu nu-i este necesar. Ceea ce contează nu este decât conștiința suferinței. Aceasta este cea mai acceptabilă formă de spiritualitate, pentru o umanitate atinsă mai mult sau mai puțin iminent, de spectrul ruinei.

S. J. — Cum vedeți voga actuală a integrismului religios, cu toate violențele sale? Nu vă dă ea dreptate? ați denunțat partea demonică a oricărei religii. Căci spuneți: „ceea ce este profund și virulent în religie nu este divinul, ci demonicul“ (LA TENTATION D'EXISTER).

E. M. C. — Orice religie care pactizează cu istoria se îndepărtează de rădăcinile ei. Iată cazul creștinismului, care, la origini, era bazat pe renunțare, pentru ca, apoi, să se transforme — adevărată trădare — într-o religie cucertitoare.

S. J. — Perspectiva gnostică și-a dat

În românește de Dan C. Mihăilescu

Continuare în pag. a 15-a

Sylvie Jaudeau: V-ați scris o parte a operei în românește, când erați încă foarte tineri. Ați putea să ne vorbiți de prima Dvs. carte, de o rară violență, *PE CULMILE DISPERĂRII*?

E. M. Cioran: Am scris-o la 22 de ani, chiar când îmi terminasem studiile filosofice. Foarte greu de tradus în franceză această carte explozivă și barocă. În schimb, stă să apară acum o foarte reușită traducere în germană **, fiindcă germana se pretează mai bine ca franceza la sugestivele imprecizii ale limbii române. Cartea asta era un fel de adio plin de dispreț sălbatic, adresat filosofiei, constatarea eșării acestei forme de gândire, ce se dovedise a fi un divertisment plicticos, incapabil să înfrunte suferința esențială. Pradă insomniilor care mi-au devastat sănătatea, pe atunci, am scris acel rechizitoriu împotriva unei filosofii lipsite de orice eficacitate în momentele grave. Îi adresam un ultimatum plin de ură. Precis (de decomposition — n.n.) n-avea să-i fie decît continuarea, într-un alt stil.

S. J. — Perioada aceea pare să fi fost determinantă în viața Dvs.?

E. M. C. — Da, fiindcă a fost momentul unei respingeri violente. Eram pasionat de studiile mele filosofice, trebuia să spun, chiar, că eram intoxicat de limbajul filosofic, pe care-l consider acum drept un adevărat drog. Cum să nu te lași îmbătat și mistificat de iluzia profundizimilor, pe care ți-o oferă? Tradus în limbajul obișnuit, oricare text filosofic se golește într-un chip bizar. Este proba la care toate ar trebui supuse. Fascinația exercitată de limbaj explică, zic eu, succesul lui Heidegger. Manevrându-l într-un fel unic, Heidegger posedă un adevărat geniu verbal, pe care, totuși, îl împinge prea departe. Acordă limbajului o importanță amețitoare. Tocmai excesul asta mi-a trezit îndoiala, atunci, în 1932, când citeam *Sein und Zeit*. Vanitatea unui atare exercițiu sărea în ochi. Mi se părea că sint tras pe sloară prin cuvinte. Trebuie, deci, să-l fiu recunoscător lui Heidegger că, grație prodigioasei sale inventivități verbale, mi-a deschis ochii. Am văzut clar ceea ce trebuia să evit, cu orice pret.

S. J. — Critica Dvs. la adresa lui Heidegger e asemănătoare celei făcute cindva de Berdiaev, a cărui gândire nu vă e deloc străină. Zicea el: „Heidegger aplică experiențele existențiale categoriile raționale, ceea ce nu le convine nicicum, astfel încît creează o terminologie inadmisibilă. Terminologia se dovedește a fi mai originală decît gândirea ca atare“ (AUTOBIOGRAFIE).

E. M. C. — Dacă am admirat personalitatea lui Berdiaev, opera lui am frecventat-o mult mai puțin decît pe cea a altui filosof rus, de care, fără dreptate, cred, este adeseori asociat: Chestov. Chestov era foarte cunoscut în România. A făcut chiar școală. Era filosoful generației mele, o generație care nu ajungea să se realizeze spiritual, dar păstra adînc nostalgia acestei realizări. Chestov — cărui i-am reeditat *Les Revelations de la mort*, cînd am fost numit, pentru cîteva luni, director de colecție la „Plon“

a jucat un rol important în viața mea. Îi sint fidel și acum, fără să fi avut bucuria de a-l cunoaște personal. Și el credea, pe bună dreptate, că filosofiei îi scapă adevăratele, marile probleme. Ce altceva face filosofia, ce altceva face filosofii, dacă nu să escamoteze veritabilele turmente interioare?

S. J. — Ce bine că nu chiar toți filosofii cad sub loviturile criticii Dvs! Ați fost, dacă nu mă înșel, interesat de Bergson, ați scris despre el în România. Ce v-a reținut din opera lui? L-ați ales pînă la urmă, pentru teză, pe Simmel, așa mi-ați spus.

E. M. C. — Simmel m-a interesat, efectiv, și din cauză că scria remarcabil — iar Bergson la fel — un talent rar la filosofi. Simmel folosea un limbaj de mare limpezime, lucru, iarăși, rar la nemți. Era un adevărat scriitor. Mă atrăgeau mai ales textele lui despre artă, unde dovedea o sensibilitate strălucitoare. I-a și reproșat lui Bergson faptul că n-a înțeles că, „pentru a se menține, viața trebuie să se distrugă“. Bergson, așa este, a neglijat latura tragică a existenței, din cauza asta a și căzut în uitare. Nu poți evita, fără a fi pedepsit, crizele interioare.

S. J. — Să ne oprim o clipă la cea pe care ați traversat-o Dvs. Mi-ați spus într-o zi că lupta religioasă se află în centrul operei Dvs.

E. M. C. — În orice ateism proclamat cu violență se află, disimulat, un rău. Tineretea mea a fost marcată de reacția împotriva bisericii, dar și împotriva lui Dumnezeu. Dacă-mi lipsea credința, nu-mi lipsea, în schimb, feroarea, furia. Am și reușit, de altfel, să-l conving pe fratele meu, prin discursurile sălbatice pe care i le țineam, să nu se preoțască.

S. J. — Vorbeați adineaori de acea perioadă de profundă disperare. Este ea legată de criza religioasă?

E. M. C. — Chiar dacă nu se lega direct de ea, m-a întărit în convingerea că totul este neant. Asta era între 1920 și 1927, anii de rău permanent. Toată noaptea rătăceam pe străzi, pradă obsesilor furbane. Am încercat în mai multe rînduri experiențele extazului. Oricum, am trăit momente de dincolo de aparență. Tresărarea-n extaz vine dintr-o dată, fără nici un avertisment. Ființa plonjează într-o plenitudine extraordinară, sau, mai degrabă, într-un vid triumfal. A fost o experiență capitlă. Acele citeva iluminări mi-au deschis cunoașterea fericii supreme, despre care vorbesc misticii. Nimic, în afara acestei ferici, atît de rar și de scurt oferită, nu deține o existență veritabilă, în rest, noi trăim în regatul umbrelor. Oricum ar fi, niciodată nu revenim aceiași, cînd ne întoarcem, fie din infern, fie din paradis.

S. J. — S-ar zice că sentimentul mistic este preocuparea majoră ce se degajă din scrierile Dvs. Chiar dacă, uneori, ezitați în a vă califica itinerariul drept mistic, acest sentiment rămîne marea dilemă a vieții Dvs., toate lecturile pe care le-ați făcut în jurul acestui subiect o demonstrează.

E. M. C. — Mi-am petrecut o parte a vieții citindu-i pe mistici, poate pentru

a găsi o confirmare a propriilor mele experiențe. I-am citit cu mare aviditate. Dar acum s-a terminat. Am căzut într-o stare de epuizare lăuntrică dificil de definit. Aș fi putut să „eșuez“ într-o credință, dar la asta însăși natura mea s-a opus. Întotdeauna am mers în sensul ne-implinirii, al ne-ajungerii. De atunci, s-a împlinat ceva înăuntrul meu, o sărăcire interioară, alunecarea către o luciditate sterilă.

S. J. — Ce înseamnă pentru Dvs. noțiunea de „mistică“?

E. M. C. — Experiența unei trăiri de o excepțională intensitate. Epocile de înflorire a istoriei coincid cu înflorirea vitalității interioare. Cînd ești apatic și dezgustat, nu te poți proiecta dincolo de sine, ci, mai degrabă, cazî dedesubt. Nu există experiență mistică fără transfigurare. Pasivitatea nu poate ajunge desăvârșire. Imensa puritate interioară ce plasează ființa mai presus de toate nu poate fi stagnare. Dacă, de pildă, budismul este simplu în teorie, el nu e deloc simplu în practică, mai ales pentru europeni, angajați ușor, aceștia, în false experiențe, care nu oferă decît iluzia eliberării. Această eliberare o descoperi numai tu însuși și nicicum devenind discipolul cuiva, ori aderînd la o comunitate spirituală. Singura experiență profundă este aceea care se face în singurătate. Cea care este efectul unei contaminări rămîne superficială — experiența neantului nu este o experiență de grup. Dar, la urma urmel, budismul nu este decît o înțelepciune. Mistica merge mai departe. Mistica, adică extazul. Am avut și eu patru astfel de experiențe, patru și-atît, după acea perioadă de disperare intensă, experiențe extreme, ce pot fi trăite și cu și fără credință.

S. J. — Cum considerați întoarcerea la stare normală, după o experiență extatică? Este o cădere?

E. M. C. — Căderea corespunde unei scăderi a intensității interioare, revenirii la normalitate. Da, e într-adevăr o cădere. Beatitudinea extazului este aproape insuportabilă. Ai impresia că totul e sfîrșit și că devenirea nu are nici un sens. Sint clipe extraordinare, ce răsucăpără întreaga viață și la a căror repariție visci neconțenit. Pentru cel credincios, decepția este cu atît mai greu de suportat. Mistical se simte abandonat, respins de Dumnezeu, amenințat de seceta spirituală. El cade, atunci, în plictis, în acedia, acest rău al solitariilor, cu chip cvasi-demonic. Pentru ei, nu diavolul este primejdia, ci vidul.

S. J. — Și atunci își pierd credința, căpătînd, în schimb, acea luciditate în care Dvs. vedeți gradul ultim al cunoașterii.

E. M. C. — Desertul interior nu-l întotdeauna captivul sterilității. Luciditatea, grație golului pe care-l lasă să se întrevadă, se convertește în cunoaștere. Devine mistică fără absolut. Luciditatea extremă este gradul ultim al conștiinței; ea îți dă sentimentul de a fi epuizat universal și de a-i fi supraviețuit. Cel care n-au trecut prin asta ignoră o formă cu totul aparte a decepției, adică a cunoașterii. Entuziasmul nu încep să devină interesanți, decît atunci cînd se

bridge

Strategia cedării inițiativei

Expertii în bridge au fost și continuă să fie preocupați între altele, de găsirea celor mai bune soluții la o problemă aparent simplă și anume păstrarea controlului asupra jocului în condițiile în care ești nevoit să plasezi inițiativa adversarilor. Aparent simplă, pentru că îndeobște acorzi adversarul

inițiativa tocmai în intenția de a obține din asta un avantaj pentru tine, fie speculînd un eventual atac greșit al aceluia, fie provocîndu-l, în cazul unei plasări de mină bine gîndite. Doar că îndeobște nu înseamnă întotdeauna și nu de puține ori se întîmplă ca răspunsul adversarului la intenția ta de a-i oferi inițiativa să fie refuzul de a o accepta, situație în care lucrurile se complică teribil, dat fiind că un adversar „neascultător“, unul din aceia ce știu să amîne preluarea inițiativei pînă la momentul potrivit, pentru el nu pentru tine, te poate face să pierzi controlul asupra jocului și, prin urmare, să ratezi realizarea contractului. Cei mai mulți din teoreticienii moderni ai bridge-ului preconizează forțarea plasării

inițiativei, ceea ce presupune ca la un refuz obstinat al adversarului în a prelua cutare levată, declarantul să insiste jucînd în respectiva culoare pînă ce refuzul nu mai e posibil. Strategia e valabilă în cazul unei culori lungi eliberabile dar nu prea dă rezultate cînd culoarea jucată conține la declarant puține cărți sau o dispoziție în „furșetă“ a acestora. Nici jocul psihologic (a juca o carte dintr-o culoare slabă sugerîndu-i adversarului că, de fapt, joci dintr-o culoare tare) nu e mai sigur dacă, bineînțeles, n-ai în față niște naivi. Ceva mai încărcată de promisiuni ar fi alternarea ofertelor de preluare a inițiativei către adversar, ceea ce vrea să spună că în eventualitatea unui refuz de preluare într-o culoare să joci o altă

culoare, inclusiv atu-ul, în speranța, nu lipsită de teme, că astfel adversarul va intra într-o „embarras de choix“, într-un fel de agitație derutantă care să-l împingă la decizia precipitată. Chiar și așa însă, strategia cedării inițiativei rămîne expusă primejdios imprevizibilului căci, de ne gîndim bine, e mai ușor să scazi ce e de scăzut din propria-ți mină decît să aduni ce rămîne în mîna altuia. E ca și cum ai număra ouăle de sub cloșcă. În definitiv cedarea inițiativei înainte de a fi o strategie este o subtilitate ce preînde simțul mîsurii, o subtilitate de care abuzează numai jucătorii cărora le lipsește chiar subtilitatea.

Laurențiu Ulici